ANUL I. No. 11 NOEMBRIE 1932.

Viața Basarabiei

REVISTĂ LUNARA

Editată de Asociația culturală „Cuvânt Moldovenesc"

Director PAN. HALIPPA

Spre Micăuți (Orhei)

SUMARUL:

Redacția și Administrația: Chișinău, str. Alexandru cel Bun No. 85.

Asociaţia Culturală „CUVÂNT MOLDOVENESC"

Recunoscută persoană juridică prin sentinţa Tribunalului Lăpuşna S. I.

Scopul Asociaţiei:

ART. 1. din statut: Se înfiinţează cu sediul în Chişinău şi pe timp nelimitat, o asociaţie pentru crearea, ajutorarea şi susţinerea faptelor de cultură naţională şi educaţie cetăţenească cu denumirea „Cuvânt Moldovenesc".

ART 2. Ea va ajuta populaţia din Basarabia în scop de-a progresa pe calea culturei naţionale, educaţiei cetăţeneşti şi în domeniul economic, încurajând-o şi sprijinind-o în toate începuturile bune.

Preşedinte, PAN. HALIPPA

Anibal Gheorghiu Secretar g-l

Abonamentul: 120 lei pe an; pentru autorităţi, lei 500

Colaboratorii revistei:

Alexandrescu C.,—Ceslav Ambrajevici,—Arbore Zamfir,— Acaţatov Mihail,—Antohi Panait, —Balan St.,—Balbareu I.,—Boga L. T., — Bogos D., — Boldur A.,— Bulat Toma, prof. univ., — Bulat Ştefan,—P. Bajbeuc-Melicov,—Bezveconnâi G. G.,— Cazacu Aurel,—Cernăianu Const. D-r., —Cerchez Ecat.,— Ciobanu Ştefan, membru al Acad. Române, — Al. David, — Constantinescu-Iaşi Petre, profesor universitar, — Crihan Anton, — Cujbă Sergiu,— Cuzminschi Pavel, — Cardaş Agricola, — Ciotlec Romulus, — Ciachir Mihail, — Dunăreanu N., — Dumitraşcu Ion, — Fală Protir, — Firică Petre, — Friptu Iulian, — Frunză Auxentie, — Gala Galaction, — Ghibu Onisifor, prof. univ., — Ghelmegeanu Mihail, — Ghenzul Vasile, — Gheorghian Petre, — Georgescu-Vrancea Const, — Halippa Pantelimon, — Haneş Petre, — Harea V.,—Miron C. Holban,—Hotnog T., — Haneş V.,— Iacobescu Th.,—Iov D.,—Ioncu T.,—Ionescu Darzeu,—Ispir Mircea,— Luţcan Anton, — Laşcu Vasile, — Macovei Ioan, — Madan Gh.,— Mitchevici Iuliu, — Marian Liviu, — Munteanu Donar, — Negrescu Ioan, — Nastase Gheorghe, conferenţiar universitar, — Niculiţă N. I. — Obreja-Iaşi G., — Pelivan Ioan, — Popovschi N., — Protiri N., — Poleac Manuil, — Porucic T. — Popescu Constantin, învăţător, — Smochină Nichita, — Cezar Stoica,— Spătaru N., — P. V. Stefănucă, — Teianu Const., — Terziman Al., — I. C. Teodorescu, prof., — Tudor Iorgu, — Teodorescu Const., avocat, — Vitt. Popa, — Uşurelul Al., — Usinevici Şt. Dr., — Vasiliu-Hasnaş Elena, — Vicol Teodor, D-r, — Vrabie Grigore — Zaborovschi I. — Ştirbu T. A.

ANUL I. No. 11 NOEMBRIE 1932.

Viața Basarabiei

REVISTĂ LUNARĂ

Editată de Asociația culturală „Cuvânt Moldovenesc“

DIRECTOR: PAN. HALIPPA

Amintirile unui moșneag basarabean.*)

V

A doua zi am sosit la Viena — Westbahnhof și de acolo un Fiaker m'a dus la gara Nordbahnhof, străbătând Mariahilferstrasse, Ringstrasse și Praterstrasse — aproape întreg centrul capitalei. Din gara de Nord am luat trenul direct spre Cernăuți și a treia zi am ajuns la Brătușeni. Era taman prima zi a Crăciunului din anul 1897 și mama m'a reținut până la Bobotează, insistând să trec apoi pe la Chișinău, spre a lua parte la adunarea nobilimei. Parcă presimția biata mamă că acolo voi găsi norocul.

In adevăr l-am găsit chiar la adunarea nobilimei, unde am întâlnit-o pe domnișoara Harting, nepoata vestitului general Harting (căsătorit cu văduva principelui Ghica, născută Sturdza). Și aici m'a ajutat încă odată muzica, care, după cum se știe, e un aliat natural și puternic al iubirii. Am cântat horele mele, am cântat romanța lui Sava Pădureanu: „S'o vezi mamă, n'o mai uiți“, am cântat și nocturnele lui Chopin („Specialitatea casei“), și..., într'o bună și fericită zi, ne-am căsătorit, soția mea punând însă condiția „sine qua non“ să renunț la cariera muzicală. Ce eram să fac? Am renunțat și m'am ținut de cuvânt. Sic tranzit gloria!..

Soția mea fiind proprietara unei moșii, proiectasem să ne stabilim acolo. Moșia fiind însă arendată încă pe un an, ne-am

*) Urmare din No. 9 pe Septembrie.

hotărît să petrecem acest an în străinătate: vara în Elveţia, iar toamna şi iarna în Italia.

Aşa fiind, într'o zi de Februarie, am plecat la Viena şi, de acolo, la Lozanna, unde am poposit trei luni, vizitând mereu Geneva, Vevey, Montreux, Territet, cu împrejurimile lor. In Iunie ne-am dus în munţi, petrecând vara la Gstaad (Berner Oberland) şi apoi la Interlaken. De aci ne-am îndreptat,—via St. Gottard — Milano — Firenze—Roma, — spre Napoli, unde am petrecut toamna şi iarna.

Napoli, cu o reputaţie mondială, n'are bine înţeles nevoie de descrieri: cine oare nu cunoaşte Pompei, Castellamare, Sorrento, Capri, Grotta de azur şi toate celelalte frumuseţi ale golfului de Napoli! Nu pot însă să trec sub tăcere un epizod, care a procurat o satisfacţie morală ambiţiei mele muzicale. Intr'o seară ploioasă, când lumea se adunase în salonul hotelului „Primavera" (ca şi primăvara vieţii noastre conjugale), m'am apropiat de pian şi, constatând că e un splendid „Bechstein", n'am putut rezista ispitei şi... am „tras" o horă. Aplauze furtunoase. Apoi am cântat un nocturn al lui Chopin şi, când am terminat, o englezoaică s'a apropiat de mine şi, cu emoţie vădită, mi-a adresat (textual) următoarele cuvinte:

„*That's the first time I hear a piano singing like a human voice*"...

(In româneşte: pentru prima dată aud un pian cântând ca o voce umană).

Părăsind apoi Napoli, am stat câteva zile la Roma, o săptămână la Venezia (o altă perlă cu o celebritate mondială) şi de aci, — via Budapesta — Cernăuţi — Iaşi,—am debarcat la Chişinău. Puteţi să vă închipuiţi impresia, care ne-a făcut-o Chişinăul după Napoli, Venezia şi Budapesta! Şi atunci nu Vă miraţi, că unicul şi iresistibilul gând ne obsedase pe amândoi: acela de a ne întoarce cât mai curând acolo de unde am venit.

Se vede că aşa a vrut şi destinul, căci am reuşit să vindem băncii ţărăneşti moşia şi, împachetând obligaţiile Statului (care — după cum se ştie — şi-au pierdut pe urmă valoarea), am reluat drumul străinătăţii, îndreptându-ne în primul rând spre Viena.

Am stat în acest frumos oraş un an de zile, vizitând şi cele mai importante staţiuni balneare ale Austriei şi terminând

aci un volum întitulat: *„Ghidul Europei"*, pe care îl începusem încă în timpul primei călătorii a noastre în străinătate. Acest volum scris în limba rusă şi-a găsit imediat un cumpărător: editura „Novoie Vremea" dela Petersburg. Primul succes al condeiului m'a îndreptat spre meseria de scriitor, cu atât mai mult, cu cât abdicasem dela cariera mea de muzicant.

Dela Viena ne-am dus la Berlin şi, debarcând la „Bahnhof-Friedrichstrasse", nu ne-am gândit că vom sta acolo un deceniu

Pavel Cuzminschi în anul 1895

întreg: aşa însă s'a întâmplat. Ni-a plăcut rânduiala nemţească, ni-a plăcut confortul modern, cu care erau înzestrate toate locuinţele, chiar şi cele mai modeste, ni-a plăcut curăţenia şi aspectul cultural al Berlinului, scurt zis ne-am stabilit în capitala lui „Deutschland über Alles", rămânând acolo până la izbucnirea războiului mondial.

Berlinul se afla atunci în perioada înfloririi şi a prosperării: zilnic se ridicau clădiri noui, în fiecare lună se deschidea câte o cafenea „colosală", în fiecare trimestru — câte un cine-

matograf, în fiecare semestru — câte un otel modern, şi aşa mai departe. Era epoca executării testamentului marelui Bismarck: „Deutschland über Alles, über Alles în der Welt". Ştim cu toţii cum s'a terminat această epocă nefastă pentru întreaga omenire.

Scurt zis am devenit şi noi cetăţeni interimari ai Berlinului şi aci s'a desvoltat ultima fază a activităţii mele: *publicistica*. Primele încercări ale acestei profesiuni le-am făcut ca scriitor de drame, dintre cari „*Amiralul roşu*", tradus tot de mine în franţuzeşte, a suportat treizeci de reprezentări pe scena teatrului Alhambra din Bruxelles, provocând recenzii foarte favorabile şi dându-mi dreptul de a deveni din oficiu membru al „Sócietăţei autorilor dramatici şi muzicali din Paris".

Apoi am scris dramele: „*Tovarăşii*" şi „*Gorodovoi*" (Sergentul de poliţie), arătând opera destructivă a comuniştilor, cari începuseră deja sinistra lor activitate în Rusia şi aiurea. In acelaş timp trimiteam săptămânal unul ziar din Petersburg şi unui alt ziar din Odesa „Note asupra vieţei în Berlin". Intreţineam şi o corespondenţă statornică cu prietenul meu Paul Gore, care mă ţinea în curent asupra lucrurilor din Basarabia şi venea din când în când personal la Berlln, povestind în româneşte toate cele ce se petreceau pe la noi.

Ne duceam şi noi la Chişinău la fiecare adunare a nobilimei basarabene, aşa încât contactul cu Basarabia nu se întrerupea. Aşa fiind, când am venit la adunarea din 1905, am profitat de ucazul imperial, care dădea fiecărui cetăţean dreptul de a „contribui la îmbunătăţirea orânduielii Statului", şi am prezentat adunării un memoriu despre urgenta necesitate a unei întocmeli constituţionale. Acest memoriu a fost admis şi înaintat Ţarului, după cum se vede din adresa mareşalului nobilimei basarabene din 26 August 1905 cu No. 725, semnată de răposatul Mihail Feodosiu, în calitate de mareşal, şi de defunctul Gheorghe Grosu, în calitate de secretar general.

Acest memoriu neobişnuit a stârnit o mare vâlvă şi presa locală, deşi cenzurată, l-a tălmăcit o lună întreagă. Iată ce scria, de pildă, în ziua de 4 Iunie 1905 „Besarabscaia Jizni" (Viaţa Basarabiei):

„S'a închis ieri adunarea nobilimei lăsând un rezultat de mare importanţă prin aprobarea memoriului întocmit de d-l Pa-

vel Cuzminschi, care a vorbit răspicat despre urgenţa constituţiei în Rusia. Nobilimea Basarabiei a înţeles şi a subliniat, care e problema zilei cea mai importantă şi cea mai urgentă“.. Etc. etc.

Ne-am întors acasă la Berlin, cu satisfacţia că am contribuit şi noi la o faptă bună. La sfârşitul aceluiaş an, am primit dela Gore un pachet cu ziarul „Basarabia“, redactat la Chişinău de d-nii Const. Stere, Ion Pelivan, Pan. Halippa şi alţii şi le-am citit toate cu plăcere. Pe urmă Gore îmi trimitea regulat acest ziar, aşa încât ştiam ce se petrecea la Chişinău.

VI.

Au trecut încă câţiva ani, în cursul cărora mi-am desvoltat activitatea de publicist, întrucât devenisem colaborator-corespondent al ziarului parizian „Le Figaro“ în limba francază şi al lui „New-York Herald“ (ediţia europeană) în limba engleză. Vara o petreceam ba în Elveţia, ba în Schwarzwald, ba undeva la Kissingen sau la Bad-Hamburg, vizitând şi oraşele cele mai importante ale Reichului : Hamburgul, Dresda, Francfurtul-Main, Heidelbergul, Stuttgartul, Munchenul etc. Aceşti ani au fost, de fapt, ani de linişte în preajma vijeliei.

Simptoamele premergătoare ale vijeliei apăruseră concomitent cu izbucnirea subită a războiului turco-italian, predecesorul războiului balcanic, care—după cum se ştie — s'a terminat cu înfrângerea Sublimei Porţi de către aliaţii sârbo-bulgari. In cursul acestor evenimente făcusem cunoştinţă cu d-l Gheşov, pe atunci ministrul plenipotenţiar al Bulgariei la Berlin şi într'o zi — chiar în ajunul războiului fratricid dintre foştii aliaţi — stăteam de vorbă cu d-sa, arătându-i pericolul unui asemenea război pentru însăşi Bulgaria. Şi iată un fragment din acest dialog :

Eu: *D-le Ministru! Nu vă faceţi iluzii, căci niciodată nu veţi putea învinge pe aliaţii greco-sârbi, şi atunci...*

D-sa *(cu un zâmbet de ironie)*: *Şi atunci?..*

Eu: *Atunci aliaţii vor dicta condiţiile, Turcii vor relua Adrianopolul, iar Românii vor lua tot ce vor dori.*

D-sa *(tot ironic)*: *O să vedem! Deocamdată constat cu plăcere, că mata ai fi fost un diplomat strălucit dacă ai fi ales această carieră...*

Eu *(agresiv)*: *Nu cred, d-le ministru, căci atunci m'aş fi infectat şi eu, ca şi alţii, de microbul diplomatic şi aş fi pierdut şi bunul simţ şi spiritul de prevedere. Rămâneţi sănătos, d-le ministru!.. O să vedem..*

In adevăr — *am văzut!* Şi când, peste câteva luni, toate prevederile mele s'au realizat, l-am întâlnit pe d-l ministru pe stradă, însă, cum m'a zărit, imediat a trecut pe alt trotuar: fuga e cam ruşinoasă, dar e sănătăasă!

In anul 1912 am publicat în limba rusă un volum sub titlul *„Tragedia rusească"*, în care am diagnosticat „boalele" Rusiei, făcând şi câteva pronosticuri, care, vai! s'au realizat şi ele... In acelaş an au apărut în franţuzeşte notele mele de turist întitulate: „Dela Nordcap până la isvoarele Nilului".

Şi, în fine, iată-ne în anul 1914, în preziua evenimentelor care au zguduit lumea întreagă. In luna Iulie a aceluiaş an, soţia mea fiind bolnavă, ne-am dus la Franzensbad, proiectând să stăm acolo patru săptămâni. Ori, izbucnind războiul mondial, am fost nevoiţi să stăm acolo *patru luni* şi încă, vai de capul nostru! în calitate de prizonieri civili... Ce înseamnă acest lucru o lăsăm la aprecierea cititorilor, mai ales acelora, cari cunosc desfăşurările urâte ale lui „furor teutonicus".

In fine, în Noembrie, cu concursul prietenilor din Elveţia, am obţinut autorizarea de a pleca la Berna şi, când am scăpat din mâinile „civilizate" ale austriacilor, la gara elveţiană Buchs, eram să cântăm de bucurie. Binecuvântată Elveţie! Multe lacrimi a şters dânsa în epoca nebuniei omeneşti, ce se chiamă războiul mondial. Istoria va sublinia, de sigur, această operă umanitară a Elveţiei, ca dovadă că omenirea, pe lângă cusururi şi defecte, posedă şi elemente binefăcătoare, care dau dreptul la încredere într'un viitor mai senin.

Am stat în această ţară minunată şi ospitalieră cinci ani de zile, stabilindu-ne întâi la Lozanna şi pe urmă la Montreux, vestita staţiune balneară, situată tot pe ţărmul lacului de Geneva, la o distanţă de 30 kilometri dela Lozanna şi şapte kilometri dela Vevey, într'un cadru natural, care e o splendoare.

La Lozanna reluasem raporturile cu prietenii şi fusesem angajat ca prim colaborator la „Tribune" şi pe urmă la „Gazette de Lausanne", ziar cu o reputaţie mondială. In acelaş timp

am colaborat şi la alte ziare mai mici, ca : „Tribune de Genève“, „Courrier de Vevey“, „Messager de Montreux“, „Journal de Jura“, etc.

Din cele multe articole ce le-am publicat în Elveţia, voi cita numai două, cele mai importante, care, de altfel, au fost reproduse şi în presa română.

In primul rând articolul întitulat „*România*“, publicat în „Tribune de Lausanne“ în ziua de *29 August 1919* :

ROMÂNIA

Războiul mondial a pus în relief mai multe popoare mici, a căror bravură a întrecut toate aşteptările. In primul loc sunt: Belgia, Serbia şi România. Loialitatea, bravura şi îndărătnicia acestor ţări, năvălite de un inamic neloial şi nemilos, care le-au făcut să îndure cele mai grele suferinţi, au devenit proverbiale.

Suferinţele Belgiei şi ale Serbiei au luat însă sfârşit cu promulgarea armistiţiului, ceace le-a dat posibilitatea de a se pune, fără a pierde timp, la opera de reconstrucţie.

Acesta nu a fost, vai! cazul României, închisă între Rusia, Ungaria şi Bulgaria, ameninţată de două părţi de către imperialismul bolşevist şi de a treia parte de către un inamic perfid, feroce şi în totdeauna gata a lovi pe la spate.

Devastată nemilos de hoardele Austro-Germano-Bulgare şi separată de aliaţii săi occidentali, acest brav popor s'a văzut abandonat la propriile sale mijloace. Şi, cu toate că 10 luni s'au scurs dela semnarea armistiţiului, calvarul României nu s'a sfârşit încă.

Pe timpul primelor luni a lucrărilor sale, conferinţa păcii, absorbită de ideia societăţii naţiunilor, pare că a uitat complect această ţară, ca şi cum nu ar fi fost nici aliat fidel, nici sprijinul oriental cel mai sigur al civilizaţiei europene. Departe de ochi, departe de inimă,—spune un proverb cunoscut. Şi apoi d-l Wilson şi anturajul său persistă, pare, a păstra duşmănie României din cauza legilor restrictive de altă dată contra evreilor, care astăzi au fost însă abrogate.

In tot cazul, atitudinea antantei către această ţară nu a fost destul de amicală, ceeace a făcut pe d-l Brătianu să găsească oportun părăsirea Parisului, înaintea semnării păcii cu Germania.

Şi, cu toate acestea, România a binemeritat dela umanitate.

Nu vom recapitula faptele cunoscute, nici sacrificiile nenumărate, aduse de acest admirabil popor pe altarul dreptului : nu vom putea, cu toate acestea, să trecem sub tăcere oarecare acte demne de-a fi înscrise în analele istoriei. Dar mai întâi să lăsăm cuvântul unui judecător competent, imparţial şi, ceva mai mult, martor ocular al evenimentelor: este generalul rus Nicolae de Monkevitz, fostul şef al statului major a celei de a 4-a armate, care a publicat la Payot et C-ie, un volum foarte interesant sub titlu „Descompunerea armatei ruse“.

Imprumutăm câteva fapte privitoare la România, arătând că generalul Monkevitz a fost comandantul unei divizii ruse pe frontul român.

„In Iulie 1917, scrie el, în momentul când s'a decis să se ia ofensiva pe frontul rus şi român, armata rusă a încetat de a exista...

Două armate ruse şi două armate române au fost desemnate, pentru a lua ofensiva pe frontul român. Această operaţie a început cu un mare succes la 24 Iulie, dar deja la 27 noi am primit dela comandantul şef ordinul de-a întrerupe înaintarea. In adevăr, dacă duşmanul, după ruşinoasa catastrofă dela Tarnopol, ne-ar fi luat pe la spate în Basarabia, ar fi fost critică situaţia pe frontul român. Cu durere ne-am supus acestui ordin. Dar românii nu l-au primit aşa de uşor. După o muncă de 6 luni, ei şi-au reconstituit armata şi n'aşteptau decât această ofensivă. In aceste zile de extremă încordare, armata română reconstituită a făcut dovada de o bravură, de o îndârjire şi de un geniu extraordinar şi a scăpat Moldova de invazia Germanilor“.

Descriind apoi agonia şi descompunerea finală a armatei ruseşti, care se găsea în Moldova, generalul de Monkevitz urmează :

„Cartierul general român, care până atunci s'a sforţat de a interveni cât mai puţin posibil în afacerile armatei ruseşti, a înţeles că evenimentele luau o turnură ameninţătoare pentru populaţia indigenă. Au decis atunci de a retrage trupele ruseşti de pe front, pentru a le înlocui cu unităţi româneşti în punctele cele mai importante. Aliaţii noştrii au încetat de a considera pe ruşi

ca o armată aliată, căci înaintea lor nu se mai prezentau decât bande armate, contra cărora era necesar să se ia toate măsurile".

„Astfel trupele româneşti trebuiră să-şi apere ţara, nu numai contra unui adversar superior din punct de vedere numeric, dar şi contra unui duşman dinăuntru, aliatul de ieri: contra armatei ruse bolşevizate, care cutreera ţara, prădând şi incendiind sate şi oraşe şi făcând propagandă în favoarea faimoasei dictaturi a proletariatului. Bravul soldat român a rezistat însă eroic contra contagiunei, şi astfel, graţie intervenţiei active a autorităţilor şi a trupelor româneşti, — (povesteşte generalul)—pericolul bolşevic a fost înlăturat".

Dar aceasta nu e decât o latură a chestiei.

Se ştie, în adevăr, că România era principalul obstacol, care împiedica pe Moritz Kohn (zis Bela Kun) de a-şi întinde mâna plină de sânge fraţilor din Rusia Sovietică, ca, împreună, să înceapă marşul triumfal contra Europei occidentale. Acest plan căzu numai graţie bravurii şi bunului simţ al poporului român. *Cu toate mustrările atât de cunoscute, pe care România le-a suferit din partea aliaţilor, cu toate şiretlicurile diplomatice semănate în drum de duşmani fără scrupul, şi câte odată chiar de prieteni, care se pare că s'au emoţionat la ideia că România singură a intrat triumfătoare în Buda-Pesta, brava Românie nu s'a lăsat intimidată şi, pe când consiliul suprem al aliaţilor era cufundat în deliberări nesfârşite, schimbând note diplomatice cu bandele lui Moritz Kohn, strălucitele trupe româneşti, aclamate de populaţia Ungariei liberată, şi-au făcut întrarea în Buda-Pesta, punând antanta în faţa unui fapt îndeplinit.*

In totdeauna oamenii pare că au mai multă simpatie către cei care le sunt obligaţi, decât pentru acei care le-au făcut servicii. Imprejurul Buda-Pestei trebue să se fi întâlnit multe şi mari interese financiare internaţionale, care, unite cu urile de rasă şi de religie, au reuşit să semene discordia acolo unde ar fi trebuit să domnească recunoştinţa şi încrederea.

Opinia publică şi presa franceză au criticat la rândul lor atitudinea conferinţei. In Franţa se crede, şi cu dreptate, că România, fiind atacată, ea trebuie să beneficieze de rezultatele victoriei sale; căci ea singură a învins şi că aliaţii, neajutând-o cu nimic, consiliul suprem n'are ce spune în această chestie.

Se pare că conferinţa şi-a dat seama acum că a mers prea departe pe calea reclamaţiilor adresate aliaţilor români.

Intr'adevăr, prea departe. Căci curăţind Buda-Pesta de banditii bolşevici, România a adus un serviciu neîntrecut nu numai Ungariei, dar şi Europei întregi. Onoare bravei Românii!".

(ss) Pavel Cuzminschi.

Uitasem să povestesc incidentul pe care l-am avut doi ani în urmă, adică în 1917, la redacţia acestui ziar. Atunci — după cum se ştie — România trăia zile negre şi presa elveţiană comenta evenimentele cu un pesimism exagerat pentru viitorul ţării noastre : se spunea cam aşa că „finita la Romania".

Bine înţeles m'am revoltat şi într'o zi i-am adus directorului o poemă improvizată de mine, sub sitlul : „*România Mare*" (o profeţie), pe care o reproduc mai jos. Directorul, cu un zâmbet amabil, deşi ironic :

„De obiceiu — zice — noi nu publlcăm versuri : însă poema e atât de frumoasă, încât vom face o excepţie. Totuşi trebue să fiu sincer, spunându-vă că nu cred că profeţia Dvs. se va realiza degrabă (a vrut să spuie : „*cândva*").

Am avut însă bucuria şi satisfacţia de a vedea realizarea profeţiei mele ; şi când, după înfăptuirea Unirei, i-am adus articolul „România" citat mai sus, acelaş director al ziarului mi-a făcut complimente, spunându-mi (textual) :

„Se vede că Mata ca poet ai prevăzut evenimentele mai bine decât eu ca ziarist"...

Şi iată textul poemei mele :

LA GRANDE ROUMANIE

(Une prophétie)

„Entendez-Vous, Français, ces sanglots et ces pleurs?
C'est tout un peuple qui lutte et qui meurt!..
Ces sanglots viennent du Danube et de Transilvanie,
Ce sont des cris de détresse de la pauvre Roumanie.

* * *

Envahie par les hordes bulgares et austro-allemandes,
Elle dut se retirer en Moldavie, seule contre ces bandes.

Or, c'est la que finira la lutte proche à l'agonie,
Dans laquelle vont triompher les heros de **Roumanie** !

* *
*

Elle verra alors se realiser son rêve national :
L'union à la Mère-Patrie du pays d'Ardeal,
Et toutes ses autres provinces y seront réunies
Sous la drapeau tricolore de la **Grande Roumanie** !

Décembre 1917 — Paul Kousminsky.

(In româneşte : Auzi oare, Franţă, plânsetele ce vin din Transilvania şi dela Dunăre ? E un popor întreg ce luptă şi moare : *România !*

Au năvălit-o hoardele bulgare şi austro-germane şi s'a retras în Moldova, căci era singură. Ori acolo se va termina lupta-agonie, în care vor învinge eroii *României !*

Vom vedea atunci realizarea unui vis naţional : Unirea Ardealului cu Patria-Mamă ! Şi celelalte provincii vor fi reunite sub drapelul tricolor al *României* întregite !)

Reproduc mai jos un alt articol al meu publicat în „Gazette de Lauspnne" în anul 1918, care a fost premiat şi, mai pe urmă, reprodus în româneşte în revista *„Democraţia"* (No. 11 din anul 1923) sub titlul :

PARALELE DIN ISTORIA MODERNĂ.

Bismark şi Karl-Marx. — Guillaume II-lea şi Lenin. — Concluzii.

A.

Este stranie acţiunea acestor doi germani, atât de diferiţi prin origina lor, prin educaţia lor, prin ideile lor ce le-au avut faţă de ţara lor, precum şi consecinţele, aproape identice, pentru lumea cealaltă, care se pot rezuma în cuvintele lui Drumond : aur, noroi şi sânge !..

Nu este şi mai straniu că aceşti doi oameni, unul ieşit din mijlocul ultimelor rămăşiţe feuduale ale proprietarilor rurali prusieni şi celălalt aparţinând rasei semite, să se nască sub cerul aceleaşi patrii a egoismului şi a vanităţii ?

Bismark este falsificatorul istoricei depeşi dela Ems, care a deslănţuit războiul din 1870, aducând mutilarea Franţei şi

crearea în centrul Europei a unui imperiu de pradă, care trebuia, peste o jumătate de secol mai târziu, să dea foc şi să facă să înoate în sânge sărmanul continent european, pentru satisfacerea unor ambiţii criminale a câtorva autocraţi.

Karl Marx este acela, care, după ce a falsificat socialismul, a răspândit în lume doctrina sa de ură, a cărei rezultate se văd astăzi în Rusia.

Asemănarea isbitoare, care există netăgăduit între aceşti doi produşi ai lui „Kultur", se schiţează mai întâi prin cultul forţei, de care amândoi înţeleg să se servrască. Unul voeşte să dicteze lumei voinţa sa, pentru ca concetăţenii săi să poată profita şi să-şi satisfacă plăcerile cu bunurile altor popoare. Celălalt înţelege să-şi impună doctrina sa, pentru a satisface instinctele rasei şi a-şi răzbuna pe ai săi persecutaţi, precum şi a permite descendenţilor, sub protecţia unei pretinse doctrine, a răspândi germenul urii spre a suprima pe acei cari nu gândesc ca dânşii.

Cancelarul de fier, a cărui statuie în bronz sau în marmură constitue podoaba — pentru a zice astfel — clasică a tuturor oraşelor germane, scria în memoriile sale la 1870 aceste rânduri caracteristice:

„Idealul meu ar fi de a transforma Franţa într'un fel de colonie a Germaniei, un fel de stat neutru cu 8—10 milioane locuitori, fără armată permanentă şi a cărui impozite ar veni să mărească tezaurul nostru"...

Idealul său! Nu este vecinic acelaş? Prada de care vorbea Tacit, în cartea sa, denunţându-i lumii prin fraza devenită istorică: „Galli ad libertatem pugnant, Germani ad praedam"... (adică: Galii se luptă pentru libertate, Germanii pentru a prăda). Probă evidentă că mentalitatea germană nu s'a schimbat de atunci.

Nu este deci de mirare că Galii de astăzi voesc să ia garanţii odată mai mult contra rapacităţii tradiţionale germane, de care lumea e sătulă.

B.

„Extremităţile se ating"
Proverb popular.

„Scumpul meu Nikki, scria ultimul dintre Hohenzolerni, ultimului Romanov, împărtăşesc opinia ta asupra anarhiştilor. Adevăratul loc al acestor bandiţi ar fi eşafodul".

Scriind aceste rânduri, ex-Kaiserul nu gândea, probabil, că „necesitatea care nu cunoaşte legi" îl va obliga într'o zi să se alieze cu aceşti bandiţi. El nu gândea, cu siguranţă, că ilustrul său nume va fi pentru totdeauna strâns legat de numele unuia dintre aceia pe care-i trata de bandiţi.

Şi cu toate acestea istoricul viitorului, care va trebui să reproducă în mod fidel evenimentele epocei noastre, va fi forţat să pue numele lui Lenin alături de al fostului Kaiser. La prima vedere s'ar putea crede că aceşti doi oameni sunt două extremităţi; când începi însă a-i compara, se transpun într'un singur tip, pe care legenda l-a botezat cu numele biblic : antichrist!

Căci aceşti doi oameni, unul mândru de dreptul său divin (Gottesgnadentum) şi considerând „poporul său" cum Panurge îşi consideră turmele; celălalt crezând, în mod sincer sau nu, — cine poate şti, — că ar putea regenera speţa umană suprimând-o; aceşti doi oameni, credem noi, se ating şi se aseamănă din punct de vedere moral, ca două picături de apă. Aceştia sunt în geniul lui Bismark şi a lui Karl Marx, apostoli ai domniei prin forţă şi destructori, — conştienţi sau inconştienţi, — ai civilizaţiei.

Unul născut în atmosfera palatelor şi condamnat a-şi trece întreaga viaţă într'un cerc izolat de curtezani, fără a avea alte imbolduri decât dorinţele sale, pe care încă din copilărie a luat obiceiul de a şi le satisface, precum şi sentimentele sale inspirate totdeauna de acelaş mediu de intrigă şi de minciună. Celălalt văzând lumina zilei într'un subsol infectat de otrăvurile ideilor anarhiste, persecutat şi condamnat a-şi trece tinereţea în temniţele umede, unde lumina nu pătrunde niciodată. Aceşti doi oameni, deşi cu origini diferite, au devenit fraţi de arme şi de idei! Căci pentru amândoi toate mijloacele sunt bune destul ca să-şi ajungă scopul. Cât pentru idei, nu vedem nici o diferenţă între dictatura militarismului şi acea a proletariatului. De altfel să-i ascultăm cum vorbesc :

„Cuget ca bunicul meu, — spunea fostul Kaiser, într'una din fugoasele sale cuvântări, — că funcţia de rege este o ţintă la care divinitatea m'a chemat. Eu văd în poporul meu şi în ţara mea moştenirea pe care mi-a confiat-o Dumnezeu şi că este de datoria mea de a o creşte. Acei cari vor voi să mă împiedice în ajungerea acestui scop, vor fi striviţi".

Lenin răspundea : „Vom deschide o eră nouă umanităţi o-primate de burghezia capitalistă. Dictatura proletariatului, pe care ne-a lăsat-o moştenire marele nostru dascăl Karl Marx, va fi în sfârşit realizată !.. Această dictatură va fi fără milă pentru toţi acei cari nu sunt cu noi şi cari vor trebui să dispară. Toate veleităţile de rezistenţă vor fi înecate în sângele lor".

„*A* strivi, *a* suprima, *a* îneca în sânge !" *Iată programul fostului Kaizer şi a lui Lenin. Unul conducea mulţimea la abator în numele formulei „Deutschland über alles", celălalt masacrează mulţimea în numele „Dictaturei proletariatului".*

Dacă morţii ar putea să vorbească, ar marturisi că este tot aşa de oribil de a fi omorît de mitraliera germană, sau de lovitura de baionetă a gardei roşii ; aşa că ar fi foarte greu de a stabili de ce parte s'ar găsi recordul ferocităţii. Personal cred că-l deţin bolşevicii, lucru care nu va împiedica bine înţeles pe propagatorii dictaturii proletariatului sau pe bancherii internaţionali de a urla contra imperialismului antantei şi de a susţine pe tronurile însângerate pe Lenin şi pe alţii, cu care ei găsesc totdeauna mijloace „de a se aranja".

Şi cu toate astea ilustrul autor al celor 14 puncte, — (d-l Wilson) — deşi a permis Germanilor să saboteze pacea — n'a declarat oare el în mod solemn lumii intregi, că armata americană era venită în Europa „pentru a disruge toată puterea arbitrară, unde se va găsi ?".

Intr' adevăr armata americană a contribuit la distrugerea puterii arbitrare a fostului Kaizer, dar ea s'a reîntors în America fără să fi distrus puterea arbitrară a lui Lenin.

C.

„Le roi est mort, vive le roi !" se striga altă dată. Dictatura militarismului este moartă, să trăiască dictatura proletariatului" se urlă astăzi.

„L' Etat c'est moi !" spunea Ludovic al XIV-lea şi după el Wilhelm al II-lea.

— Poporul, sunt eu, declară astăzi Lenin, Trotzky, Barbusse, Rosa Bloch, Clara Ţetchin şi toţi ceilalţi.

Diferenţa între aceste formule nu este mare şi perspectiva triumfului de azi nu e surâzătoare pentru sărmana Europa, căci

noul flagel, care ne ameninţă, este poate mult mai rău decât acel care a fost măturat.

Milioanele de morminte, ruinele şi oceanul de lacrimi, care au curs, datorită isprăvilor imperialiştilor pangermanişti şi bandiţilor bolşevici, nu sun deajuns, după cât pare, imperialiştilor pancomunişti: ei înţeleg să înece lumea în sângele burghezilor.

Dar omenirea a ajuns la o cotitură decisivă. Ii este de ajuns de dictaturi, de revoluţii, de devastări şi de sânge împrăştiat pretutindeni. Ea aspiră azi să aibă pace şi dreptate socială. Ea voeşte să trăiască liniştită pentru a munci şi a reconstrui ceea ce inamicii civilizaţi, — regele Prusiei şi confratele său de arme şi de idei Karl Marx,—au reuşit să distrugă. Ea ştie că principiile democratice sunt singurele cari pot să domolească nedreptăţile sociale, să niveleze în măsura posibilităţii inegalităţile cu care natura a înzestrat geniul omenesc, stabilind un modus vivendi, care va duce la unirea tuturor forţelor productive.

„Revoluţia mondială"—acest strigăt de război, proclamat de apaşii comunismului internaţional, — este o provocaţie pentru democraţie. A discuta cu renegaţi cu mâinele pătate de sânge, a face concesii, când ameninţă, constitue o nedreptate flagrantă către toţi acei cari s'au luptat vitejeşte pentru cauza dreptului şi nu ar servi decât de a apropia ziua când lumea întreagă ar fi transformată într'un deşert, la fel cu acela care este astăzi în Rusia. La urmă Şacalii s'ar sfâşia între ei şi globul pământesc ar termina prin a fi o nesfârşită Sahară.

Ori, marile democraţii a celor două emisferi nu găsesc decât un singur mijloc pentru a face ca omenirea să intre pe calea progresului: e munca colectivă a popoarelor bazată, pe unire şi dreptate socială, iar îndrumătorii ideilor anarhice şi toţi apostolii marxismului nu aspiră decât la dictatură, adică la discordie şi la nedreptate.

Democraţia este egalitate pentru toate drepturile şi pentru toate meritele, ceeace nu e cazul reprezentanţilor ideilor anarhice. Democraţia înseamnă libertate pentru toţi, pe când marxismul înţelege prin libertate dreptul pentru adepţii lui de a jefui şi a masacra pe toţi acei cari gândesc altfel. Democraţia reprezintă civilizaţia, pe când marxismul este barbaria. Democraţia este adevărul isvorât din legile naturei, pe când marxismul este min-

ciuna, căci el n'are ca bază decât invidia şi ura, adică viţiile umane.

Ciocnirea între partizanii acestor două tendinţi ne pare inevitabilă.

De altfel, dacă cineva consultă istoria, va găsi o oarecare analogie între timpul prezent şi epoca marei revoluţii. Acelaş abis exista atunci între democraţia care năştea şi dictatura de sus. Revoluţia franceză a dat acestei dictaturi o lovitură de moarte, dând naştere unor noi stări de lucruri. Iar sguduirea a fost atât de puternică, încât a împins la demagogie: la nihilizm, la comunism şi la marxizm.

Concomitent însă a avut timp şi democraţia să se desvolte şi să cucerească Elveţia, Franţa, Anglia, Belgia, România, cele două Americi, Australia, etc.

Ori, Statele Unite au proclamat formula pentru care trebue să lupte toate democraţiile: Libertate şi dreptate socială de o parte, politica fermă fără concesii faţă de duşmanii legalităţii şi ai civilizaţiei de altă parte. *Această formulă trebue aplicată ideilor anarhice de ori unde ar veni, căci anarhia reprezintă puterea cea mai arbitrară care se poate imagina. De altfel mai curând sau mai târziu Europa va fi forţată să facă acest lucru, căci bolşevicii nu se mulţumesc cu sângeroasa dictatură din Rusia, ei caută să impue regimul lor lumii întregi şi lumea întreagă va reacţiona."*

Lozanna, 1918.

Acest articol a stârnit o mare vâlvă şi a fost comentat de ntreaga presă elveţiană şi cea franceză, cu recenzii elogioase pentru autor.

Pavel Cuzminschi.

CARACTERUL ROMÂNESC AL BASARABIEI.

In aşa zisa „Basarabia" nu există nici o biserică, nici un monument din vechime, nici un document vechi, nici o piatră funerară, sau cruce din perioada dinainte de 1812, care să dovedească originea lor rusească sau să aibă inscripţii ruseşti. Peste tot şi pretutindenea întâlnim numai limba moldovenească, adică cea românească.

P. Gore

Buchețel de lacrimi *)

PREFAȚĂ **).

Nu vreau cununi pe cap să iau,
Nici aur, nici argint să strâng,
Un singur lucru, care-l vreau:
Durerea mea să pot s'o plâng.

Să fac din lacrimi și din jale
Buchet frumos, ca în poveste,
Să'ngrop subt maldăr de petale
Iubirea, care nu mai este.

Și melancolice copile
Cu degete catifelate
Vor mângâia a cărții file...
Și vor simți durerea-mi, poate...

PEISAJ NOCTURN.

Părintelui GALA GALACTION.

Din adâncimi de haos noaptea — dungi
De fum și umbre — a tăbărît pe uliți,
Și faruri roșii'n plinul străzii lungi
O'mproașcă cu pusderie de sulițí.

De undeva — un clopot a sunat...
De printre stele? Or, un svon de ornic?
Și valul de'ntuneric aruncat
Se face tot mai negru, greu și spornic.

Pe micile stradele de asfalt
Răsună 'ntârziații pași; pe urmă,
Zăvoare cad în colțul celălalt
Și toată zarva târgului se curmă.

Doar, luna 'ncovoiată ca un arc
Măsoară larga cèrului cupolă;
Și te adoarme, evadând din parc,
Adânc miros de flori de matheolă.

*) Din volumul cu acelaş titlu, în pregătire.
**) La volumul în preparație „Buchețel de lacrimi".

IN PORT.

Intuneric — beznă...
Ca un ochiu de mort
Farul slab clipește
In pustiul port.
Uraganul urlă,
Viforos, turbat,
Clopotul din turlă
Jalnic a sunat:
Undeva pe mare,
Corăbierii mor,
Fără vre-o scăpare,
Fără ajutor.
Uraganul urlă,
Lung, prelung, cumplit,
Clopotul din turlă
Sună răgușit.

Flutură catargul
Pânzele lui sparte,
Fierbe 'n clocot largul,
Malul e departe.
Strigă căpitanul,
Luptă corăbierii,
Fierbe 'n clocot largul,
Chiamă fundul mării.
Și, plesnind din lanțuri,
Cade frânt catargul...
...Nu mai luptă nimeni...
Cântă 'n voie largul...
Iar în bezna nopții,
Ca un ochi de mort,
Farul slab clipește
In pustiul port.

SONET.

Din veac eu sunt zidirea Ta, o Doamne...
Creiându-mă din jilavul pământ,
Mi-ai hărăzit din veacuri — *Chipul* sfânt —
Pe fruntea-mi mohorîtă să se 'nsamne.

Dar — slobod — dând păcatului avânt,
Dreptatea-Ți — știu — că o să mă condamne
Și nu mă simt de-acuma vrednic, Doamne,
Să spun, c'aleasa Ta făptură sânt.

Tu ești lumina aprinsului luceafăr,
Eternul bine, care'n veci nu moare,
Iar sufletul meu slab e și neteafăr...

Și poate fi 'ntre noi asemănare?
Că mă cufund adânc în viața cea făr'
De-o rază; când Tu ești de apururi *Soare*.

T. LUȚCAN

Cimitire vechi

Deşi monumente mai noi şi mai puţin importante din punct de vedere arheologic, cimitirele vechi din Basarabia nu trebuie neglijate într'un studiu ca cel întreprins de noi, de oarece ne dau ştiri istorice, în deosebi asupra unor personalităţi din viaţa bisericească, sau chiar desvălue crâmpee din trecutul general al provinciei de peste Prut.

Cele mai vechi cimitire se găsesc pe lîngă biserici, aşa cum se obişnuia pretutindeni în lumea creştinească şi la Romîni pănă'n sec. XIX. Unele din ele se păstrează pînă azi, cu numeroase pietre de mormînt; altele, dimpotrivă, au rămas văduve de biserică, ce-a dispărut, lăsînd uneori mărturie un adăpost pristolului. Chiar în regiunile sărace în piatră se obişnuia a se pune deasupra mormîntului un semn distinctiv de piatră, cioplit şi gravat cu inscripţii. Şi'n arta cioplirii acestor pietre se păstra o tradiţie. Pe una din feţe se săpa într'un panou forma crucii moldoveneşti din patru triunghiuri isoscele cu vîrfurile unite; deasupra se săpa soarele cu raze de-o parte şi luna, în chipul unei feţe omeneşti, de cealaltă. Urmau iniţialele I. H. N. C. şi inscripţia, care începea cu aceiaşi formulă: „Aici odihneşte robul lui D-zeu..." sau „Sub acest stâlp (piatră) zace...". Inscripţiile în moldoveneşte se fac cu litere cirilice — numai puţine şi mai noi cu cractere ruseşti de mînă — simple, uneori cu prescurtări, foarte rar cu cerdacuri. Se găseau şi inscripţii foarte frumoase, cum s'a mai păstrat cea dela Budeşti (Lăpuşna); altele în versuri, ca la Işnovăţ (Orhei) sau Văsieni (Lăpuşna) [1]).

Pe lîngă aceste elemente strict necesare, se mai obişnuiau şi alte reliefuri, singurul caracter artistic. Sub inscripţii se scoteau diferite figuri: capul lui Adam şi două oase, două suliţi încrucişate, vase de flori cu rinsouri stilizate, păsări. Pe marginea pietrelor se săpau chenare din rinsouri sau motive geometrice, după tradiţia frumoaselor chenare moldoveneşti — Putna sau Rădăuţi de pildă. A-

---

[1]) Şt. Ciobanu „Biserici vechi din Basarabia", Chişinău 1924, p. 17

cele destinate mormintelor boiereşti erau lucrate cu îngrijire, cum era şi firesc, de meşteri bine plătiţi. Adevărate broderii sunt sculptate pe pietrele mormintelor fiului vornicului Iancu Miclescu dela M-rea Hîncu sau familiei Donici dela biserica Rîşcanului din Chişinău.

Afară de pietrele dreptunghiulare se mai aşezau pe morminte cruci de piatră, care erau de două feluri. Unele sunt simple, cu braţul orizontal format din două triunghiuri drepte; cele mai multe însă au aceiaşi formă ca crucile gravate pe piatră, cu braţele ca triunghiuri piramidale, formînd ceia ce se numeşte „croix patée". Dimensiunile normale nu 'ntrec înălţimea de 1,50 m.; rar sunt crucile mai înalte de 2 metri, ca la Hogineşti (Orhei), socotind numai dela suprafaţa pămîntului.

Din cauza friabilităţii materialului din care se lucrau pietrele şi crucile de mormînt, nu se cunosc morminte mai vechi de 'nceputul sec. XVIII. După afirmaţia fostului paroh dela *Căuşanii noi*, pr. I. Neaga, pela 1880—cînd scrie autorul—exista la cimitirul vechi de acolo o piatră mormîntală cu inscripţia din veacul al XV-lea [1]). Astăzi însă la cimitirul creştin inscripţiile nu sunt mai vechi de data amintită. Se crede, după cunoscătorii de ebraică, că la cimitirul evreesc sunt pietre din sec. XVI [2]). La *Şafrancani* (Bălţi), între două văi, se văd urmele unui cimitir, căruia locuitorii îi spun „Ţintirimul împăraţilor"; între aceste pietre una se spune că purta inscripţia unui „Ştefan Vodă", probabil deci cel puţin din sec. XVI. Cimitirele dela *Trebujeni*, unde a fost vechea cetate moldovenească Oriov, dela „Peştera" din *Butuceni*, dela *Ustia* (Orhei) trebuie să fie iarăşi foarte vechi, deoarece inscripţiile depe pietre s'au şters de vechime şi nu se mai pot distinge datele.

Cele mai vechi inscripţii sunt din primele decenii ale sec. XVIII. La *Căuşanii noi* se mai văd pietre cu inscripţii complecte dela anii 1742 la vechiul cimitir, unde a fost o altă biserică, căci actuala datează dela 1764—67; pe unele se poate desluşi chiar 1732. La *Butuceni* (Orhei) biserica în stîncă păstrează data de 1675; la 1 klm. de clopotniţa bisericii se află o piatră mormîntală, pe care d-l Ciobanu crede a fi descifrat anul 1628 [3]) — poate e 1728. La vre-o

1) Şt. Ciobanu, op. cit. p. 19.
2) Idem.
3) Op. cit., p. 46.

3 klm. de *Capaclia-Răzeşi* (Cahul) se găseşte o poiană pe un podiş înalt, unde, după spusele locuitorilor, ar fi fost o mănăstire; pînă dăunăzi existau chiar pietre de mormînt, urme ale cimitirului dispărut [1]. La aceiaşi distanţă de satul *Ustia* (Orhei), la marginea unei pădurici, se găseşte un cimitir vechi din care s'au păstrat vre-o zece pietre mormîntale, cu inscripţii indescifrabile, dar sigur moldoveneşti. La aproape un chilometru dela acest cimitir se găsesc alte două pietre, pe una din ele d. Ciobanu bănueşte anul 1688 [2].

In curtea bisericii *Vadul lui Vodă* (Lăpuşna) sunt cîteva pietre mormîntale, din care cea mai veche poartă data de 1762; dar în curtea proprietarului moşiei sunt urmele altui cimitir cu pietre ce mai păstrează inscripţii şterse moldoveneşti, cea mai veche dela 1733 [3]. La *Oniţcani* (Orhei) cimitirul se află în mijlocul satului, lîngă locul vechii biserici; păstrează mai multe pietre vechi, din care una poartă data 1732 [4]. In curtea bisericii din *Budeşti* (Lăpuşna) se află o piatră mare cu inscripţia „Acest stîlp este a lui Ştefan Timotin cel ci l-au ucis tătarii" — probabil deci din prima jumătate a sec. XVIII. Urmele a două cimitire vechi se păstrează lîngă *Hruşeva* (Orhei), unul la cîteva sute de metri de biserică, celălalt puţin mai departe pe valea Ichelului; inscripţiile sunt indescifrabile, dar probabil din aceiaşi epocă.

Bogat în inscripţii vechi e cimitirul de pe lîngă biserica St. Nicolae din *Chilia Nouă*, toate pe mormintele credincioşilor armeni. Cea mai veche datează dela 1648, pe mormîntul unei oarecare Ana Melcuţa din Tavris. Din secolul XVIII sunt mai multe: 1733, 1740, două dela 1749, dela 1765 şi una fără dată descifrabilă, pe o lespede cu reliefuri de plante şi chiparoşi, frumos stilizate. La Budachi se păstrează o placă de marmoră, frumos ornamentată, cu două inscripţii dela 1765, amintind de doi copii ai unui dascăl din Chilia. Şi mai numeroase sînt inscripţiile armeneşti dela biserica armenească din *Cetatea Albă*, studiate de dl. Avachian [5]. Afară de cele din interiorul bisericii, se găsesc mai multe în grădina şi curtea

---

[1]) Idem, p. 61.
[2]) Op. cit., 55.
[3]) Idem, p. 64.
[4]) Idem, p. 65.
[5]) Gr. Avachian „Inscripţiile armeneşti din Cetatea Albă" Bucureşti 1923.

bisericii, urmele cimitirului obişnuit. In grădină datează dela 1703, 1705, 1717 şi 1766 — ultima de forma unui sicriu de marmoră, cu frumoase draperii sculptate pe margini. In curte sunt următoarele: dela 1689, 1705, 1712, 1717 două, 1724, 1742, 1759, 1762 -- pe o foarte mare placă de marmoră — şi mai departe una din 1726.

Din a doua jumătate a secolului XVIII se cunosc mai multe pietre vorbind de cimitire vechi. La *Rezeni* (Lăpuşna) două inscripţii dela 1753 şi 1763 se pot distinge din cele cinci pietre cu semne

Biserica din Hogineşti — Orhei

moldoveneşti, amintind de cimitirul satului dispărut „Ciuca", la distanţa de 2 klm. Locuitorii mai bătrîni spun c'aici a fost Gangura veche, unde s'a desfăşurat o luptă aprigă între Ruşi şi Turci la 1789 [1]. Inafara curţii bisericii din *Dănceni* (Lăpuşna) s'au păstrat cîteva pietre din vechiul cimitir; pe una se poate ceti anul 1762. In curtea bisericii din *Sireţi* (Lăpuşna) se află pristolul vechii bi-

[1]) Ciobanu, op. cit. p. 55.

serici şi cîteva pietre de mormînt, pe una citindu-se o inscripţie dela 1765 ; sigur însă c'au fost altele mai vechi, deoarece actuala biserică datează dela 1780. La *Rîşcova* (Orhei), ca una din cele mai vechi biserici, se află o piatră frumoasă dela 1777. In curtea bisericii *Sf. Ilie* din Chişinău se găsesc mai multe morminte cu cele mai vechi inscripţii din oraş. Lîngă altar este stîlpul lui Ştefan Nour, în amintirea celor răpiţi de Tătari la 1781; tot acolo pietre pe morminte boereşti dela 1815 (2) şi 1817 (2).

In comuna *Truşeni* (Lăpuşna) se mai vede un cimitir cu numeroase pietre frumoase, aşezate pe coasta unui deal, lîngă fost biserică, din care se păstrează pristolul. Sunt cîteva din secolul XVIII, una dela 1785 vorbeşte de un diacon Madan. In jurul bisericii dela M-rea *Rughi* era un mic cimitir, în care s'au păstrat opt pietre cu inscripţii moldoveneşti; una dela 1785 pe mormîntul unei călugăriţe [1]). La *Vorniceni* (Lăpuşna) s'a păstrat vechea biserică din 1791 cu cimitirul alăturat tot de-atunci. O serie de cruci şi pietre înconjoară biserica *Mazarachi* din Chişinău, cu inscripţii în moldoveneşte: două dela 1796 şi un stîlp dela acelaş an; urmează apoi altele dela 1800, din care una în versuri pe un stîlp înalt. In spatele altarului bisericii Sf. Nicolae din *Bălţi* se găseşte o cruce din piatră pe mormîntul unui staroste de negustori din Iaşi, îngropat la 1797. Lîngă pridvorul bisericii din *Albineţi* (Bălţi) se află mormîntul ctitorilor bisericii, cu o inscripţie frumoasă pe o piatră dela 1797.

Din primele două decenii ale secolului XIX, pînă cînd s'a instalat pe deplin stăpînirea rusească şi'ncep a se organiza în oraşe cimitire separate, exemplele sunt şi mai numeroase; vom aminti doar cîteva. La *Budeşti* (Lăpuşna), în dosul bisericii se află cimitirul cu inscripţii pe pietre indescifrabile, ce par dela finele sec. XVIII; iar altele de mai târziu, 1816 etc.[2]). Nu departe de biserica din *Cobâlea Nouă* (Soroca) se află o piatră destul de mare cu inscripţia dela 1801. In curtea bisericii din *Drăguşenii vechi* (Lăpuşna) sunt cîteva pietre mormîntale, pe una se poate ceti anul 1807, pe altele 1820, etc. Lîngă biserica din *Buicani* — Chişinău se găsesc

[1]) Arhit. Ţiganco „Mănăstirea Rughi" în B. C. M. Ist. Chişinău 1928, p. 122.

[2]) Ciobanu, op. cit. p. 64.

două cimitire: unul la răsărit, alături de pristolul vechii biserici şi altul la apus, ceva mai depărtat şi mai nou.

Pietre cu inscripţii moldoveneşti sunt numeroase; 13 poartă datele dela 1800 până la 1831 din vechiul cimitir, iar din cel mai nou primul an e la 1812. Lîngă biserica Adormirei dela M-rea *Căpriana* se află o piatră cu frumoasă inscripţie pe mormîntul arhimandritului Chiril dela 1821, alături de piatra mitrop. Bănulescu, tot dela 1821, cu inscripţia în ruseşte. In faţa altarului bisericii *Sf. Gheorghe* din Chişinău sunt şase pietre funerare, din care două cu frumoase inscripţii moldoveneşti, dela 1815—1825 [1]. In curtea bisericii *Râşcanu* se păstrează numeroase pietre cu inscripţii romîneşti, unele pînă'n pragul răsboiului mondial, ceea ce dovedeşte conservarea limbii romîneşti cu persistenţă; cea mai veche e dela 1813.

Se pare că cel dintâi cimitir organizat ca atare este „cimitirul ortodox central" din Chişinău, cunoscut şi sub numele de „Malina mică". După un letopiseţ din 1871 se aminteşte că existenţa lui a fost hotărîtă în 1812; dar, după vechimea pietrelor, el a fost început mai tîrziu. La 22 Mai 1822 se pune piatra fundamentală a bisericii „Toţi Sfinţii", capela cimitirului, şi, tot de atunci, datează cea mai veche inscripţie.

Se îngropau aici morţii tuturor neamurilor ortodoxe: ruşi, moldoveni, greci, bulgari şi sîrbi — în limba acestora fiind ticluite şi inscripţiile funerare. Interesante sunt pietrele moldoveneşti, în număr de vre-o sută, printre cele cîteva mii ruseşti—scrise cu cirilice sau caractere ruseşti, ceea ce dovedeşte aceiaşi persistenţă de limbă de care am amintit, cu mult după 1812. Cîteva informaţii a dat dl. Inculeţ [2]; un studiu mai complect a constituit teza de licenţă a studentului nostru Nicov Andrei, nepublicată însă.

Pietrele, relativ bine păstrate, dar cu tendinţe de năruire unele, poartă epitafe frumoase ca stil şi executare, unele de-o simpleţă mişcătoare. Sculpturile în piatră sunt aceleaşi ca la mormintele depe lîngă biserici; unele colorate viu, altele cu mai multe inscripţii.

Cele mai vechi datează din 1822, de cînd s'au păstrat 6, apoi din 1823, două din 1824 şi apoi în fiecare an din decadele urmă-

---

[1]) P. Constantinescu-Iaşi „Biserica Sf. Gheorghe din Chişinău", Chişinău 1928, pg. 6—7.

[2]) T. Inculeţ „Pietrele moldovineşti ale cimitirului ortodox din Chişinău", Chişinău 1927.

toare. O piatră din 1824 are două epitafe în versuri albe, în moldoveneşte şi'n greceşte. Cea mai nouă piatră se află pe mormîntul unui dascăl Vasile Munteanu din 1870. Interesant e faptul că s'au scris epitafe în moldoveneşte şi pe mormintele unor ruşi sau bulgari din anii 1831—1842. Intre figurile mai importante amintim de soţia Domnului Alexandru Mavrocordat şi fiul prinţului sîrb Alexei Caragheorghevici, înmormântaţi aci în 1831.

Meşterii modeşti, care au săpat inscripţiile lapidare şi ornamentele sarace depe atîtea cruci şi pietre moldoveneşti, dorm de mult somnul de veci, alături de cei pentru care s'au ostenit; slabele lor încercări însă stau mărturie unui trecut, pe care nu trebuie să-l neglijăm.

P. Constantinescu-Iaşi

SPICUIRI DIN SCRIERILE LUI GORE.

Nu ştiu dacă o altă regiune din România merită o mai mare atenţiune şi interes, în ceiace priveşte monumentele istorice, ca acea parte a Moldovii dintre Prut şi Nistru, care, fiind anexată la 1812 de către guvernul rusesc, a fost numită de ruşi „Basarabia“ [1]. Până în ziua de astăzi ea şi-a păstrat numele acesta, şi nu numai în Rusia a existat şi mai există convingerea că această fostă „margine rusească“, este prin trecutul ei şi prin caracterul ei etnografic, un pământ curat rusesc, dar chiar şi printre intelectualii „basarabeni“, caşi printre cei din „Regat“, se găsesc adeseori oameni, cari nu cunosc deloc istoria acestei părţi organice a Principatului Moldovii, nu cunosc trecutul acestui popor, care este aborigenul statornic şi mult încercat al acestei regiuni pur româneşti.

Monumentele istorice vizibile ale „Basarabiei“, cari s'au păstrat însă, într'adevăr nu sunt prea numeroase, căci evenimentele ce se petreceau aici n'au contribuit la conservarea lor. Insă aceste monumente sunt mărturia cea mai elocventă şi incontestabilă despre trecutul ei naţional.

---

[1]) „Un nume fals şi fără nici un rost“, precum foarte bine a spus D-l Profesor N. Iorga. (Istoria Bisericei Româneşti, vol. II, pag. 226—227)

Cântecul pribeagului.

Cămin statornic, Doamne, nu mi-ai dat
Să-mi duc în el destinul meu, curat,
Să pot deschide uşi pentru streini
Şi ochii să mi-i pierd în ochi senini.
Am străbătut atâtea văi şi dealuri,
Cu-atâtea ape-am stat la sfat pe maluri,
Pe-atâţi drumeţi i-am întrebat de tine,
Dar n'au ştiut căminul unde-ţi vine.
Stau mărturii încrucişări de drumuri
Că jertfa mea nu s'a 'nălţat din fumuri,
Ci dintr'o doină-aprinsă ca o rugă,
Cântată-unui stăpân de-o biată slugă.
Pe ciutura fântânilor am scris
Destinul meu bogat de nedescris,
Şi-am însemnat pe cumpene cu zor
Ingenunchieri mai multe c'ale lor.
Prin lapoviţe m'am târât greoiu,
Am încrustat mătanii în noroiu,
Nevolnica mânie răscolită
Nu m'a putut momi cu vre-o ispită.
Pe trupul plopilor cu cânt domol
Eu nu m'am sprijinit ca să mă scol,
Ci toate le-am făcut prin forţa mea.
Hei ! Doamne ai pribegit şi tu cândva.
Ţi-i bună lumea : 'ncontra-i n'am ce zice :
Unde-am bătut, am fost primit cu bice,
Unde-am çerut o azim'am primit
Cuvântul greu, obrazul pălmuit.
Aşa trecut-au anii mei în şir
Cu faptele ce-acum ţi le deşir.
Şi toate aceste, Doamne, pentru tine,
C'am cutezat de numele-ţi să 'ntreb,
Cântând în psalmi simţirile din mine
Şi truda ce de-atâta vreme 'njgheb.
Nici tânguiri, nici lacrimi nu mai storc...
...Spre altă viaţă nu pot să mă 'ntorc...

Octav Sargeţiu

Transnistrianul Mihail Proca

—AMINTIRI DIN VREMEA RĂZBOIULUI PENTRU INTREGIREA NEAMULUI —

Răsboiul cuprinse aproape întreaga Europă în văpaia sa distrugătoare. Eram tinerel elev la liceul din Suceava, fosta regională a Moldovii, care-şi aştepta parcă ceasul când să-şi adune fiicele sale răpite pe nedrept de către vecinii hrăpăreţi.

Aproape toţi elevii liceului sucevean erau fii de ţărani cari purtau costumul naţional.

In timpul războiului Bucovina a trebuit să îndure multe.

Armatele ţarului, după lupte grele cu Austriacii, au ocupat în câteva rânduri aproape întreaga Bucovină. Intre ostaşii ţarului erau şi mulţi soldaţi moldoveni din Basarabia şi de peste Nistru, cari veniau pentru prima dată în contact cu populaţia românească din Bucovina.

După intrarea României în răsboiul de întregirea neamului, mulţi soldaţi moldoveni din armatele ruseşti au fost răspândiţi pe întreg cuprinsul Moldovii.

Era pentru mine prima ocazie de a vorbi, în dulcele grai moldovenesc, cu acei fii ai neamului nostru, de sub stăpânirea Ruşilor. Soldatul moldovan, atât din Basarabia, cât şi cel de peste Nistru, era bun, vorbea domol şi cumpătat şi-şi zicea cu drag că e „moldovan". Era mai mare dragul să-i asculţi, cum vorbeau ei cu acelaş dialect, ca al moldovenilor din Bucovina, despre obiceiurile lor la nunţi, cumătrii, hramuri, de Sf. Vasile, Crăciun, Bobotează, etc.

Ii vedeam pe unii cum citeau cu glas tare la ceilalţi moldoveni, adunaţi împrejur, ziarul dela Chişinău „Cuvânt moldovenesc", care era scris numai cu buchile ruseşti.

Eu învăţam pe unii a ceti şi a scri după alfabetul latin.

Am observat la dânşii, multă sârguinţă şi tragere de inimă pentru cartea moldovenească. Mi-aduc aminte de sol-

datul Găluşcă Nicolae, dintr'un sat din jud. Bălţi, care a deprins atât de bine slova românească, încât citea povestirile lui Ion Creangă, pe care i le dădusem eu ca lectură.

Dar retragerea armatei române la hotarele Moldovii şi cu înaintarea pe toate fronturile a puterilor centrale, pierdusem speranţa de a mai crede că poate să se înfăptuiască idealul nostru naţional. In acel timp al anului 1917, a apărut un soldat „rus" în casele noastre, care vorbea bine moldoveneşte.

Din vorbă cu dânsul am aflat că e moldovean de peste Nistru.

Om aşezat, serios şi cu o torbă de cărţi româneşti.

Era moldoveanul Proca Mihail din Tiraspol. El venise depe frontul Moldovii, fusese la Iaşi, de unde căpătase acele cărţi. Mi-a vorbit mult de frumuseţile Moldovii, de bravura ostaşului român de pe frontul Moldovii şi de locurile de peste Nistru.

La despărţire mi-a lăsat ca amintire două cărticele : conferinţe pentru tinerii ofiţeri şi alta, după cât mi-aduc aminte, o istorie dela Sf. Mormânt de Regina Maria, traducere din englezeşte.

Cine ştie pe unde se mai află şi câte va fi îndurat Mihail Proca, căci martiri de aceştia au fost mulţi în Basarabia şi peste Nistru.

Doria şi el unirea Transnistriei cu Basarabia şi cu întreaga ţară românească, ca şi moldovanul transnistrian Toma Jalbă, care, în Sfatul Ţării dela Chişinău, a spus acele cuvinte memorabile că, dacă basarabenii îi lasă pe dânşii sub stăpânire străină, ei vor abate matca Nistrului ca să-i cuprindă şi pe ei la un loc cu ceilalţi moldoveni.

Va fi avut poate aceiaş soartă ca şi învăţătorul martir Porfirie Fală din ţinutul Bălţi, care a fost un aprig propagator de carte românească în Basarabia, ca Vrabie, Murafa, Mateevici şi alţii, cari au fost bătuţi şi schingiuiţi, numai fiindcă propagau cuvântul moldovenesc.

Fiind pe pământul Basarabiei de patru ani în slujba şcoalei şi a cuvântului moldovenesc, închin aceste puţine şi modeste rânduri moldovanului transnistrian Mihail Proca, care n'a avut fericirea să fie unit cu întreaga ţară românească, pentru care avea atâta dragoste şi atâta devotament.

Suliţa — Hotin. **Vasile I. Ignătescu**
Profesor

Cântece populare rusești.

VALSUL DE ALTĂ DATĂ.

De-un vals frumos mi-aduc aminte,
Cântat de-un glas necunoscut.
Era în Mai — ce timpuri sfinte! —
Și parcul asculta tăcut.
Era un vals frumos și dulce,
Un vals fermecător!

Acuma-i iarnă. Ceața deasă
Imbracă parcul desfrunzit.
Afară-i viscol. Insereză,
Și valsul tace amorțit...
Vai, unde-i valsul dulce,
Străvechi, fermecător?

UMILIT ȘI OBIDIT.

(MORFESSI)

Ah! zile cu ceață și lacrimi de toamnă,
In mine treziți voi întregul trecut.
Visări ce te 'ncântă, năluci ce te 'ndeamnă,
Pe unde sânteți azi? De ce v'am pierdut?

Mi-i jale și mă doare
Și lacrimi plâng amare,
Că 'n traiul meu pustiu
Ne-am întâlnit târziu!

In cântec şi dansuri, sub zvon de orchestre,
In chef şi petreceri, viaţa mi-a curs;
Dar toate trecute-s în vise buiestre
Şi astăzi rămas-am cu viaţa-mi de urs.

Refren: *Mi-i jale...*

O palidă roză mi-ai dat la 'ntâlnirea
De ultima dată... Apoi amândoi
Am stat în tăcere... Şi, vai! despărţirea
Ne-a fost ca un freamăt de jale 'n zăvoi.

Refren: *Mi-i jale...*

STELE DE TOAMNĂ.

Stele de toamnă, jalnice flori,
Lin gânditoare staţi, pline de dor.
Vântul de bate 'ncet, jos v'aplecaţi,
Negrul pământ sărutaţi.

*

Soarele cald pentru voi nu răsare,
Voi primăvară nicicând n'aţi văzut.
Când vă privesc, inimioara-mi tresare,
Sufletu-i trist ş'abătut.

*

Parcul golitu-s'a, toate-au pierit;
Frunzele veştede s'au risipit.
Stelele singure stau aşteptând
Al primăverii cald vânt.

Octombrie 1927.

Trad. **Pan. Halippa.**

Regimul vamal din Moldova şi Basarabia [1]

— DUPĂ CONTRACTUL DE CONCESIUNE AL VĂMII DIN 1807 —

De obiceiu, vama se da în concesiune. La 1807, a fost luată în concesiune de către hatmanul Sandu Sturza, pe timp de un an şi jumătate, cu începere dela 1 Februarie 1807, până la 31 Iulie 1808.

După contractul încheiat la 1807 între Domn şi concesionar, se poate reconstitui, din multe şi variate puncte de vedere, regimul vamal de atunci.

In cele ce urmează arătăm: personalul vamal [I], principii vamale [II], obligaţiunile concesionarului [III], tariful vamal [IV].

I. *Personalul vamal.* Serviciul vămii se aducea la îndeplinire de vameşi [A], ispravnici [B] şi slujitori [C].

A. *Vameşii.* Erau: un vameş la biuroul vamal: „carvasara", din târgul Iaşi [a], vameşi de ţinut [b], vameşi de târg [c], vameşi de schele: „port" [d].

a) *Vameşul carvasaralei* îndeplinea în Iaşi, pe lângă funcţiunea de vameş de târg şi ţinut, şi funcţiunea de şef al celorlalţi vameşi.

Ca vameş al târgului Iaşi încasa taxa vamală a mărfurilor aduse de peste hotar cu destinaţie pentru Iaşi. La intrarea lor în ţară, aceste mărfuri erau numai pecetluite cu pecetea vameşilor de schele; negustorilor li se dădeau bilete de liberă trecere [„cărţulii"], însă plata efectivă a vămii o făceau la Iaşi, la carvasara, [p. [2]) 33, in medio]. Erà, poate, un mod de a se lasà, pentru aceste mărfuri, pe seama debitorilor de taxe vamale, riscul transportării banilor respectivi dela hotar la biuroul central.

Ca şef al celorlalţi vameşi, acel al carvasaralei lua în primire dela ispravnicii de ţinut banii încasaţi de vameşi, atât din

---

[1]) Capitol dintr'o lucrare mai cuprinzătoare: „*Poporul şi ocârmuitorii în Moldova şi Basarabia între 1807—1817*".

[2]) Aici, ca şi în tot restul, p. = pont, articol, paragraf al contractului de concesiune în cauză.

taxa vamală a mărfurilor aduse de peste hotare, cu destinaţie pentru celelalte târguri, cât şi din orice alte vămuiri [p. 40].

b) *Vameşii de ţinut.* Erau câte unul de fiecare ţinut. Aveau atribuţiuni şi de vămuitori şi de controlori ai vămuitorilor de schele.

In calitate de *controlori,* vameşii de ţinut examinau în al doilea rând, după vameşii de schele, mărfurile aduse de peste hotar, cu destinaţie pentru vre-un târg din ţinutul respectiv, luând parte la ridicarea peceţilor şi desfacerea pachetelor şi controlând conţinutul cu arătările biletelor [cărţuliilor] de plata vămii, date negustorilor de către acei vameşi [p. 33 ab initio].

Marfa găsită în afară de prevederile biletelor se socotea de contrabandă.

In calitate de *vămuitori,* vameşii de ţinut aveau, între altele, următoarele îndatoriri:

Să trimită, pe fiecare lună, la isprăvnicie, deoparte isvodul vacilor de negoţ cumpărate în cursul lunei, iar de altă parte, isvodul vacilor de căsăpie, oricari ar fi fost cumpărătorii. Erà un mijloc de a se asigurà furnizarea căsăpiilor cu vaci de tăiere.

Negustorii, cari cumpărau vaci de negoţ, erau ţinuţi să cumpere şi vaci de căsăpie în anumită măsură, adică la 10 vaci de negoţ, 5 vaci de căsăpie. Pe acestea, ei le îngrăşau şi le vindeau la timp căsăpiilor. Celor ce se abăteau dela aceste dispoziţiuni li se luau pentru căsăpie din vacile de negoţ în limita satisfacerii măsurii de mai sus [p. 12].

Mai erau îndatoraţi să aibă întocmit şi ţinut regulat tabloul animalelor de negoţ [boi, vaci, cai, epe], pentru cari erau plătite cuvenitele taxe. Acest tablou servea vameşilor vechi să dea în primire vameşilor noi situaţiunea vămuirilor animalelor de negoţ.

c) *Vameşii de târg.* Erau câte unul de fiecare târg. Intre îndatoririle obişnuite, un vameş de târg aveà şi pe aceea de a elibera căsăpiilor din târgul respectiv, autorizaţii [„răvaşe"], de a cumpăra din alte târguri boi şi vaci pentru trebuinţa căsăpiilor din acel târg. Aceste autorizaţii aveau ca urmare scutirea casapilor-cumpărători de plata vămii [p. 13].

d) *Vameşii de schele.* Erau câte unul de fiecare schele şi aveau atribuţiunile, pe cari le-am arătat, vorbind de „vameşul carvasaralei".

B. *Ispravnicii de ținut.* In genere, erau ținuți să deie vameșilor tot concursul necesar pentru buna funcționare a serviciului vamal.

Inaintau la visterie tablourile [„izvoadele"] vacilor de negoț și de căsăpie, trimise lunar de vameși [p. 11 in medio].

Aveau grijă ca părțile interesate să nu se abată dela operațiunile înregistrate în aceste tablouri [p. 11 in fine].

Aveau grijă ca beneficiarii scutirilor de cornărit să nu profite în mod ilicit de această favoare. In adevăr, erau scutite de cornărit, plătindu-se numai vama, cumpărăturile, până la 10 boi, făcute de locuitori pentru trebuințele lor. Locuitorii, însă, prinseseră meșteșugul de a trage foloase din această dispozițiune, trecând cumpărătorilor de boi de negoț, boii cumpărați de ei cu scutire de această taxă [p. 8].

In sfârșit, aveau îndatorirea ca „banii ce se strâng pe la ținuturi, pe la vameși", să-i ia în primire și să-i trimită la carvasara, cu îndestui slujitori spre pază" [p. 40 ab initio].

C. *Slujitorii.* Arătăm personalul inferior al vameșului carvasaralei [1], privilegiile acestui personal [2], personalul celorlalți vameși [3].

1. *Personalul inferior al vameșului carvasaralei.* Se compune din cantaragii [a] și chelargii [b].

a) *Cantaragiii* [cuvânt de origină turcă]. Sunt în număr de 6. Atribuțiunile lor de căpetenie erau de a cântări mărfurile supuse vămuirii [p. 41 ab initio].

b) *Chelargiii* [dela chelar, cuvânt de origină neo-greacă]. Sunt tot în număr de 6. Au în seama lor cheile magaziilor dela carvasara [p. 41 ab initio].

2. *Privilegiile acestora.* Fac parte dintre scutelnici, adică sunt apărați de bir și alte havalele [contribuții; dela cuvântul turc „havalè"] ce sunt pe alți locuitori [p. 41 in fine].

3. *Personalul celorlalți vameși.* In executarea serviciilor lor, ceilalți vameși se ajută cu slujitorii, pe care ispravnicii sunt ținuți a le pune la dispozițiune, și anume:

a) Câte 5 slujitori pe toată săptămâna capătă vameșii *ținuturilor de margine* dela ispravnicii acestor ținuturi [p. 40 in fine].

Acești slujitori se orânduesc de către vameși, unde sunt de trebuință.

b) Câte 2 slujitori de fiecare schelă şi tot pe fiecare săptămână capătă vameşii *celorlalte ţinuturi* dela ispravnicii acelor ţinuturi [p. 40 in fine].

II. *Principii vamale.* Arătăm aceste principii, deosebindu-le în: rândueli generale [1], rândueli privitoare la import [2], rândueli privitoare la export [3], tarife speciale [4], scutiri [5], reduceri din preţul de concesiune [6], dispoziţiuni tranzitorii [7].

1. *Rândueli generale.* In genere, taxele vamale cad în sarcina cumpărătorilor. La cumpărăturile de vite, plătesc şi vânzătorii câte 24 bani de unitate. Aceste taxe se numesc mortasipii [cuvânt de origină neo greacă]. Şi acestea au făcut obiectul contractului de concesiune a vămii din 1807 [p. 14].

2. *Rândueli cu privire la import.* Ele se referă la: obligativitatea trecerii prin vamă a tuturor mărfurilor de import [a], cvantumul generic al taxei vamale [b], veracitatea facturilor şi sancţiunea ei [c], sancţiunea sustragerilor dela vamă [d], costul biletului de plata vămii [e].

a) *Obligativitatea trecerii prin vamă a tuturor mărfurilor de import.* In contract, se prevede textual: „Toată marfa ce va veni, ori la carvasara, ori la alte târguri, să treacă prin vamă, ca să fie prin ştirea vameşilor" [p. 34].

b) *Cvantumul generic al taxei vamale.* Exceptându-se scutirile, în regulă generală „toată marfa, de orice fel va fi, şi din orice parte de loc va veni, va plăti vamă câte trei lei la sută de lei după fatura cumpărăturii, ce vor arăta negustorii [p. 1].

c) *Veracitatea facturilor şi sancţiunea ei.* In contract, se prevede expres: „Faturele ce vor arăta negustorii de cumpărătura mărfii, să fie drepte şi adevărate, iar care va arătă fatură neadevărată, dovedindu-se, să plătească îndoit" [p. 35].

d) *Sancţiunea sustragerilor dela vamă.* „Marfa ce se va găsi ascunsă spre păgubire, se ia contrabut [se confiscă drept marfă de contrabandă], spre pildă şi altora asemene următori" [p. 36].

e) *Costul biletului de plata vămii.* Pentru „cărţuliile ce se vor da negustorilor ce vin cu marfă, să se ia câte şapte parale de fiecare" [p. 38].

3. *Rândueli cu privire la export.* Ele se referă la: locul de plată a vămii [a], cvantumul generic al taxei vamale [b].

a) *Locul de plată a vămii*. In contract, se prevede expres: „Toată marfa ce se va ridica de aici din ţară şi va fi ca să treacă peste hotar, dela ţinutul ce se va ridica, acolo va plăti şi vama şi luând şi cărţulia de plată dela vameşii acelui ţinut, va trece peste hotar" [p. 37].

b) *Cvantumul generic al taxei vamale*. Exceptându-se vitele şi unele alimente, în regulă generală „tot felul de marfă, ce va ieşi din ţară peste hotar, va plăti vamă, câte trei lei la suta de lei după dreapta fatură a cumpărăturii" [p. 2].

4. *Tarife speciale*. Supuşii [„sudiţii"] austrieci şi ruşi, pe lângă că sunt scutiţi de taxă pentru mărfurile de tranzit, se bucură de un tarif special, atât pentru mărfurile de import, cât şi pentru mărfurile de exp ort.

Cad în regula generală de taxare numai mărfurile neprevăzute în acel tarif [p. 30].

5. *Scutiri*. Sunt stabilite în raport cu: trebuinţele locuitorilor ţării [a], trebuinţele Curţii Domneşti [b], trebuinţele Impărăţiei Otomane [c].

a) Cu privire la *trebuinţele locuitorilor ţării*. Exceptându-se unele articole, ca: anisonul, păcura, rachiul, tabacul, contractul de concesiune prevede, în regulă generală, că „orice fel de marfă, care se face aici în ţară şi iarăşi se vinde aici, să fie slobodă de toată darea şi de plata vămii".

Aplicaţiuni ale acestei regule sunt:

„Sarea... ce se va vinde în ţară *pentru trebuinţa locuitorilor...* atât acea ce se va vinde peste alte ţinuturi [adică în afară de ţinutul Bacăului], cum şi aceia ce se va vinde în ţinuturile de peste Prut" [p. 20].

Cumpărăturile de boi şi vaci *pentru trebuinţele căsăpiilor ţării* făcute de casapii dintr'un târg pe la alte târguri [p. 13].

Un număr de articole importate *„spre îndestularea celor ce le aduc"*, şi anume: caracatiţi murate, peşte de mare mărinat, sute proaspete, ori murate, ori uscate.

Un alt număr de articole importate desigur tot „spre *îndestulare locuitorilor ţării*" şi în consecinţă şi „spre *îndemnarea celor ce le aduc*" şi anume: ardei, castane, cărţi străine, fâstâcuri, făină, grâu, orz, penefii, perje uscate în cutii, rahat-locum, scoici de mare.

b) Cu privire la *trebuințele Curții Domnești.* In contract, se prevede textual: „Pentru câtă marfă se va aduce dela Țarigrad pentru însuși gospod supt pecetea d-lor capichehaile" /capuchehaia, cuvânt de origină turcă = agent diplomatic al Domnilor noștri pe lângă Poartă, având-și reședința la Constantinopol/ /p. 51/.

c) Cu privire la *trebuințele Impărăției Otomane.* Un anumit număr de „oi de mumbaemin împărătești ce se vor strânge de către gelepi", /dela gelep, cuvânt de origină turcă, negustor străin: Turc, Armean, Grec, care cumpăra în țară mari turme de oi spre a le vinde la Constantinopol/ /p. 5/.

„Cheresteaua... Impărătească" /p. 25/.

6. *Reduceri din prețul concesiunii.* Sunt prevăzute în contract două cazuri și anume: când se trimit anumite articole la Țarigrad, din ordin domnesc /a/, când se închid granițile /b/.

a) Cazul *când se trimit anumite articole la Țarigrad, din ordin domnesc.* „Untul, mierea, ceara și alte lucruri, care cuprind ponturile /paragrafele contractului/, să plătească vamă, și se trimit la Țarigrad din porunca gospod, pentru acele lucruri câți bani vor face vama, să se scadă din suma cumpărăturii" /p. 52/.

b) *Cazul când se închid granițele.* „Inchiderea marginei de se va întâmplă din vre-o pricina invederată, atunci slujba vămii din luna aceia să se ia pe seama gospod..." /p. 53/.

7. *Dispozițiuni tranzitorii.* Se reglementează trecerea dela un contract la alt contract de concesiune în două situațiuni și anume: când marfa de import cu destinație pentru târgul Iași este plecată dela schele, dar nu este sosită la carvasara /a/, când se constată că în realitate s'au făcut mai multe vămuiri de animale de negoț decât sunt prevăzute în tabloul respectiv /b/.

a) *Când marfa de import cu destinație pentru târgul Iași, este plecată dela schele, dar nu este sosită la carsavară*"... la ziua de împlinire a anului /recte: contractului/, câtă marfă se va află trecută peste hotar și pecetluită cu pecetea vameșilor, ori la ce margine, de n'o va fi adus la carsavara, ca să se vămuiască,... după toată dreptatea, de vreme ce a intrat în țară în zilele cumpărătorilor vechi, să aibă a o vămui, și vameși noi să nu se amestice" /p. 33, in fine/.

b) *Când se constată că în realitate s'au făcut mai multe vămuiri de animale de negoț decât sunt prevăzute în tabloul res-*

pectiv. Contractul de concesiune prevede, că prisosul de vămuiri peste înregistrări „să nu se ţină în seamă şi acei bani îndoit să-i răspundă vameşii cei vechi la vameşii cei noi, pentru vicleşug ce au metaherisit (dela metaherisi, cuvânt de origină neo-greacă = a se folosi de ceva) spre păgubirea slujbei şi a vameşilor noi" [p. 15, în fine].

III. *Obligaţiunile concesionarului.* Arătăm obligaţiunea principală [1], modalităţile ei de executare [2], obligaţiunile accesorii şi modalităţile lor de executare [3].

1. *Obligaţiunea principală:* preţul de concesiune. A fost de 185.000 lei pe an, ceiace pentru toată durata contractului: un an şi jumătate, adică dela 1 Februarie 1807, până la 1 Iulie 1808, face suma de 277.500 lei.

2. *Modalităţile de executare a obligaţiunii principale*: plata. A fost stipulată în rate lunare, exigibile la 15 a fiecărei luni, exceptându-se primele două, care s'au plătit la facerea contractului.

3. *Obligaţiunile accesorii şi modalităţile lor de executare.* Fiind destul de numeroase şi variate se arată în următoarele două tablouri, unul privitor la cele determinate în bani [A], iar celălalt, la cele determinate în natură [B].

A. *Obligaţiuni accesorii determinate în bani.*

	DESTINAŢIUNEA SUMELOR	Lei
1	10% asupra preţului de concesiune, Casei răsurilor, plătibili lunar câte 1541 lei 67, la sfârşitul fiecărei luni.	18.500
2	pentru schele, plătibili lunar câte 833 lei 33, la sfârşitul fiecărei luni . . total 10.000 Casei cutiei schelelor: 500	10.500
3	6 lei de toată punga asupra preţului de concesiune, veliţilor logofeţi.	2.200
4	5 lei de toată punga asupra preţului de concesiune, doctorului-şef şi moaşei-prime din Iaşi . . . . 1850 Epitropiei doctorilor, plătibili lunar câte 16 lei 67 200	2.050
	Report . . .	33.250

	Transport . . .	33.250
5	Epitropiei apelor, pentru plata fântânarilor, plătibili lunar câte 125 lei	1.500
6	lui vel visternic	1.000
7	lui vel postelnic	1.000
8	lui vel cămăraş.	750
9	lui vtori visternic	500
10	lui vel gramatic.	500
11	chiria Casei vămii, plătibilă lunar câte 20 lei	240
12	diecilor de visterie	150
	Total . . .	38.890

B. *Obligaţiuni accesorii determinate în natură.*

SPECIFICARE	
1	A repara Casa vămii şi acoperemântul bisericei dela vamă;
2	A da pentru aceeaş biserică: una jumătate ocă de lumânări pe fiecare Duminecă;
3	două ocă de untdelemn pe fiecare lună;
4	patru făclii mari de câte trei ocă, la ziua prăznuirii; şi
5	una ocă de tămâie, la aceeaş zi.

Observaţiune. In afară de obligaţiunile accesorii determinate în natură, a căror valoare în bani rămâne a se preciza, obligaţiunile accesorii luate de concesionar, în raport cu obligaţiunile totale în sumă de lei 223.000 pe an, se ridică la 16.48$^0/_0$ — obligaţiunea principală: preţul concesiunii fiind de 83.52$^0/_0$ din aceestă sumă.

IV. *Tariful vamal.* In tabloul ce urmează, reconstituim, după contractul de concesiune al vămii din 1807, tariful vamal de atunci.

In observaţiuni finale asupra acestui tarif, vom face aprecieri în lumina principiilor de azi ale ştiinţelor financiare.

TARIFUL VAMAL

(1 Februarie 1807 — 31 Iulie 1808)

	NUMIREA MĂRFII	Taxe de export	Taxe de import	Taxe de tranzit	Taxe interioare
1	*Alămâi* [p. 27]:	.	3%		
2	*Anison* [p. 3, 23]:	3%	3%		3%
3	*Ardei* [p. 28]:	.	scutire		
4	*Blănărie de Urtai* [p. 32—1]:	.	.	4 lei 40 bani	
5	*Boi* [p. 7, 8, 9, 10, 10]:				
	A. de negoț: de către cumpărători la cumpărare se plăteau două taxe şi anume:				
	a) Cornăritul:	.	.	.	1 l. 23 b. de unitate
	b) Vama:	.	.	.	1 l. 12 b. de unitate
	B. de jug: dela un vițel în sus, cumpărați pe la târguri, la cumpărare:	.	.	.	96 bani de unitate
	C. de căsăpie: cumpărați pe la târguri:	.	.	.	66 bani de unitate
6	*Cai* [p. 4]:				
	a) cumpărați din herghelie:	.	.	.	1 l. 60 b. de unitate
	b) cumpărați pe la târguri ori prin sate:	.	.	.	44 parale de unitate

	NUMIREA MĂRFII	Taxe de export	Taxe de import	Taxe de tranzit	Taxe interioare
	c) cumpăraţi de către Turci ori Sârbi pentru export :	44 parale de unitate			
7	*Capre* [p, 7] :	6 bani de unitate			
8	*Castane* [p. 28] :	.	scutire		
9	*Catâri* [p. 4] :				
	a) cumpăraţi din herghelie : . . .	.	.	.	1 l. 60 b. de unitate
	b) cumpăraţi pe la târguri ori prin sate : .	.	.	.	44 parale de unitate
	c) cumpăraţi de către Turci ori Sârbi pentru export:	44 parale de unitate			
10	*Caşcaval* [p. 17] : cumpărat pentru cabacul împărătesc :	5 l. 60 b. de cântar			
11	*Cărţi* [p. 28] :	.	scutire		
12	*Ceară* [p. 19, 52] : la ridicarea de pe loc : .	3%			
13	*Cherestea* : [p. 25] : la vânzarea în schele : .	3%			
14	*Cerviciu* [p. 16, 17] : cumpărat pentru cabacul împărătesc :	44 bani la cântar			
15	*Chitre* [p. 27] :	. .	3%		
16	*Ciubuce* [p. 25] : la vânzarea în schele : .	3%			
17	*Coase* [p. 32—7] :	.	.	6 lei de poloboc	
18	*Caracatiţe* :				
	a) la import [p. 28] :		scutire		

	NUMIREA MĂRFII	Taxe de export	Taxe de import	Taxe de tranzit	Taxe interioare
	b) în tranzit [p. 32—8] :	.	.	1.60%	
19	*Epe* [p. 4] ;				
	a) cumpărate din herghelie :	.	.	.	1. 60 b. de unitate
	b) cumpărate pe la târguri ori prin sate : .	.	.	.	44 parale de unitate
	c) cumpărate de către Turci ori Sârbi pentru export :	44 parale de unitate			
20	*Fâstâcuri* [p. 28] :	.	scutire		
21	*Făină* : [p. 28] :	.	scutire		
22	*Grâu* [p. 28] :	.	scutire		
23	*Marfă lipscănească* [p. 32—9] :	.	.	8 lei de cal la căruţă ori bou la car	
24	*Marfă de rumeli* : mătăsuri [p. 32—2] : .	.	.	7 l. 80 la 140 ocă	
25	*Mascuri* [p. 6] :	22 bani de unitate			
26	*Miere* [p. 17, 52] : cumpărată pentru cabacul împărătesc :	1 l. 12 b. de poloboc de 10 cântare			
27	*Oi* [p. 5] :	6 bani de unitate			
28	*Orz* [p. 28] :	.	scutire		
29	*Pastramă* [p. 16, 17] : cumpărată pentru cabacul împărătesc :	1 ocă din 10			

	NUMIREA MĂRFII	Taxe de export	Taxe de import	Taxe de tranzit	Taxe interioare
30	*Păcură* [p. 3, 21] :				
	a) la eşirea din ţinutul Bacăului : . .	.	.	.	1 para de vadră
	b) la eşirea din ţară :	3%			
31	*Piei* [p. 16] :				
	a) cumpărate de la căsăpii de negustorii din satele nevămuite :	.	.	.	3%
	b) cumpărate de către negustori pentru export:	3%			
32	*Penefii* [p. 28] :	.	scutire		
33	*Perje* : uscate, în cutii [p. 28] : . . .	.	scutire		
34	*Peşte* : de mare, mărinat [p. 28] : . .	.	scutire		
35	*Portocale* [p. 27] :	.	3%		
36	*Rahat-locum* [p. 28] :	.	scutire		
37	*Rachiu* [p. 3, 24] :	.	3%		3%
38	*Rodri* [p. 27] :	.	3% .		
39	*Saftiene* : de erbicer [p. 32—2] : . .	.	.	3 l. 30 b. la 140 ocă	
40	*Sare* [p. 3, 20] :	1 para de drob			
41	*Său* [p. 16, 17] : cumpărat pentru cabacul împărătesc :	44 bani de cântar			
42	*Scoici* : de mare [p. 28] :	.	scutire		
43	*Scumpie* [p. 26] :	.	.	.	60 b. de bou la car
44	*Stupi* [p. 18] :	18 parale de unitate			

	NUMIREA MĂRFII	Taxe de export	Taxe de import	Taxe de tranzit	Taxe interioare
45	*Sute*: proaspete, ori murate [p. 28]: . .	.	scutire		
46	*Tabac* [p. 22]:	.	.	.	$3^{0}/_{0}$
47	*Taioruri* [p. 32—4, 5, 6]:				
	a) de lână, în tranzit spre țara căzăcească:	.	.	60 bani de cântar	
	b) de hamhalet:	.	.	3 l. 30 b. la 140 ocă	
	c) de aba:	.	.	220 bani la 140 ocă	
48	*Unt* [p. 17]: cumpărat pentru cabacul împărătesc:	44 bani la cântar			
49	*Untdelemn* [p. 29, 32—8]:				
	a) importat în bucaluri: . . .	.	$3^{0}/_{0}$		
	b) în tranzit:	.	.	$1.60^{0}/_{0}$	
50	*Vaci* [p. 11, 12]:				
	a) de negoț: la cumpărare: . . .	.	.	.	1 leu de unitate
	b) de căsăpie: la cumpărare: . .	.	.	.	44 bani de unitate
51	*Vinuri* [p. 29, 32—10]:				
	A. Străine în bucaluri:	.	$3^{0}/_{0}$		
	B. dela Nicolițăl:				
	a) în tranzit spre țara căzăcească: . .	.	.	4 lei de bute	
	b) spre orice altă țară: . . .	.	.	2 lei de bute	
52	*Vutcă*: în bucaluri [p. 29]: . . .	.	$3^{0}/_{0}$		

Observaţiuni finale. Tariful din 1807, nefiind nici alfabetic, nici sistematic, l-am reconstituit, rânduind mărfurile după alfabet, iar taxele prevăzându-le în patru rubrici: export, import, tranzit şi taxe interioare.

Odată introdusă această primă rânduială, se cuvine a cerceta regimul vamal de atunci în lumina principiilor de azi ale ştiinţilor financiare,

Este un tarif, prin esenţă, *ad valorem*, taxa fiind fixată principial procentualiceşte la *valoarea* obiectelor, principiu aplicat la următoarele mărfuri: alămâi [1], anison [2], ceară [12], cherestea [13], ciubuce [16], caracatiţe în tranzit [18-b], păcură de export [30-b], piei [31], portocale [35], rachiu [37], rodri [38], tabac [46], untdelemn [49], vinuri străine [51-A], vutcă de import [52].

Este şi *specific*, taxa pentru celelalte mărfuri, fiind fixată după: număr [1], greutate [2,] capacitate [3] şi anume:

1) După *număr*:

a) Pe *capete*, pentru: boi [5], cai [6], catâri [9], epe [19], mascuri [25], oi [27], stupi [44], vaci [50];

b) Pe *droburi*, pentru sare [40];

2. După *greutate*:

a) Pe *cântare*, pentru: caşcaval [10], cerviciu [14], său [41], taioruri de lână [47 a], unt [48];

b) Pe *vedre*, pentru: păcură [30-a];

c) Pe *poveri de 140 ocă*, pentru: saftiene de erbicer [39], taioruri de hamhalat [47-a], taioruri de aba [47-c];

d) Pe *poloboace de 10 cântare*, pentru: miere [26];

e) Pe *numărul cailor dela căruţă sau al boilor dela carul de transport*, pentru: marfă lipscănească [32];

f) Pe *numărul boilor dela carul de transport*, pentru: scumpie [43].

3. *După capacitate*; pe *poloboace*, pentru: coase [17];

Intâlnim şi o vamă *în natură*: pentru pastramă: 1 ocă din 10 [29].

Trecem la noţiunile de export, import, vamă interioară.

Taxă de export înseamnă impozit perceput la *ieşirea* din ţară a unei mărfi.

Taxă de import, impozit la *intrarea* în ţară a mărfii.

In tariful dela 1807, numai taxele de import sunt adevărate vămi. Numai aceste se percep la intrarea în ţară a unor mărfuri. Astfel, în acest tarif, adevărate vămi sunt taxele de import fixate pentru : chitre [15], portocale [35], rachiu [37], rodri [38], untdelemn în bucaluri [49-a], vinuri străine în bucaluri [51-a], vutcă [52].

Taxele de export şi taxele interioare aproape se confundă unele cu altele şi amândouă constituesc, la un loc, mai de grabă, ceia ce se numeşte azi impozit pe fapte juridice şi de comerţ. In adevăr, se percep, nu la eşirea din ţară a unor mărfuri, dar cu ocaziunea vinderii-cumpărării lor şi în localitatea sau în circumscripţia unde are loc acest fapt juridic. Ast-fel, în tariful dela 1807, deşi este vorba de un tarif vamal, se prevede expres că taxa se încasează, fie la cumpărare, ca pentru : boi de negoţ [5-A], boi de jug [5-B], vaci de negoţ [50-a], vaci de căsăpie [50-b], fie la ridicarea de pe loc, spre pildă, pentru : ceară [12].

Distincţie între marfa destinată să rămâie în ţară şi marfa destinată exportului nu se face nici chiar prin cvantumul taxării. Astfel, caii [6-c], catârii [9 b], epele [19-b], cumpăraţi pe la târguri sau prin sate, fără expresă arătare că sunt destinaţi exportului, sunt taxaţi la fel cu aceleaşi animale cumpărate de către Turci ori Sârbi, cu arătare expresă că sunt destinate pentru export [6-c, 9-c, 19-c].

Găsim totuşi, chiar în această materie, adevărate vămi în actualul sens al cuvântului, de pildă, la taxarea cherestelei [13], ciubucelor [16], despre care tariful din 1807 spune expres că se taxează la schele [porturi]; la taxarea păcurei [30-b], despre care acelaş tarif spune tot expres că se taxează la ieşirea din ţară.

Găsim şi adevărate vămi interioare, ca de pildă păcura, pentru care este fixată o taxă la ieşirea din ţinutul Bacăului [30-a], ce-i drept mult mai mică [1 para vadra], decât cea fixată pentru ieşirea din ţară [3%].

Incheind această ultimă parte a observaţiunilor, suntem îndreptăţiţi a afirma că, la 1807, sub titulatura de „vamă", se cuprindea un mănunchiu de impozite, rânduite toate în jurul ideilor de intrare, eşire sau trecere a unei mărfi prin ţară, însă numai ideile de import şi tranzit aveau sensul lor adevărat, acela pe care-l au şi azi.

Accentuăm asupra acestei încheeri cu atât mai mult cu cât, în contractul de concesiune dela 1807, se vede concedată şi taxa de 24 bani de vită, pe care o plăteau vânzătorii, în mod uniform, pe lângă taxele mai mari şi variabile, pe cari le plăteau cumpărătorii, dintre cari unii erau evident şi exportatori.

Const. Teodorescu

Notiţă bibliografică. Contractul de concesiune al vămii, mai sus examinat, se găseşte publicat în „Arhivele Basarabiei", 1930, n. 2, p. 135—144, sub titlul: „Ponturile slujbei vămilor, cu care s'au vândut pe acest următoriu an 1807", fiind extras din „Arhivele Senatoriale", Chişinău, „Dela" No. 123/1808.

PANTUM

E toamnă, târziu,
Şi cade amurgul...
Ce trist şi pustiu
E acuma foburgul...

Şi cade amurgul
C'o pulbere fină
Ce'mbracă foburgul
In strai de hermină...

In casă (şi'n mine)
E trist şi pustiu
Şi nimeni nu-mi vine...
E toamnă, târziu...

Al. Terziman

Aya Sophia [1]

Cea dintâi datorie sacră pentru un călător creştin ce debarcă la Istanbul, este să-şi îndrepte primii paşi spre Sf. Sofia. Este şi o tradiţie care se respectă, căci Sf. Sofia te atrage ca un magnet uriaş — şi dupăce ai vizitat celelalte monumente, te mai recheamă odată, înainte de plecare, sub cupola ei gigantică şi atunci o înţelegi mai bine, pecetluindu-se definitiv în suflet imagina ei divină, ce covârşeşte cu magica-i putere, pe toate celelalte anterioare.

Urmând acestui impuls, ne îndreptăm şi noi spre un otel european din Pera, unde ne îngrijim tualeta, caşi cum am merge în audienţă la vreun ministru şi apoi ne scoborîm spre Cornul de aur, trecând peste celebrul pod de piatră, Kara-Kioi. In faţă aveam întreaga panoramă a Stambulului, cu moscheele sale construite după modelul Sf. Sofii — o serie de cupole rotunde, încunjurate de minarete ascuţite. Din dreapta spre stânga identificăm: moscheia Selim (cuceritorul Egiptului), Mohamet II (cuceritorul Byzantului), Soliman II (cuceritorul Ungariei), turnul Seraskieratului (cel mai înalt punct din Stambul), moscheia Bayazid sau a porumbieilor, Validè (chiar la capătul podului), Nuri-Osmanié şi în sfârşit, Sf. Sofia, a cărei cupolă teşită e strejuită de 4 minarete diferite, ridicate de diferiţi sultani. Mai departe se vede o grădină verde—Top-Kapu-Serai — ce a servit trei veacuri de reşedinţă sultanilor otomani şi care se întinde până la promontoriul stâncos ce-l scaldă apele mărei Marmară. Nu ne mai săturăm privind măreţul spectacol, rezemaţi de balustrada podului mobil şi emoţia noastră sufletească nu fu întru nimic ştirbită de zgomotele tramvaelor electrice, amestecate cu ţignalele automobilelor sau sirenele răguşite ale vapoarelor, în plină circulaţie.

---

[1]) cu prilejul excursiunei Societăţei geografice Chişinău, la Istanbul. Vezi numerele 5 şi 7 ale revistei.

Trecem podul şi urcăm la deal ajungând într'o piaţă largă, de unde ne îndreptăm spre măreţul locaş. Adevărata intrare, cu o poartă mică în formă de pagodă chineză, e închisă marelui public. Din cauza asprimei iernilor, intrarea în Sf. Sofia se face printr'o coastă, unde o uşă scundă, acoperită cu draperie de postav roşu, te lasă a pătrunde în marele vestibul. Tocmai aici s'a instalat o cafenea turcească, cu mese şi scaune în aer liber. Un turc negricios cu capul gol, ţăcăne două farfurioare de alamă, strigând la fiecare trecător : *ghel burdà* (vin încoace). In faţă mormintele sultanului Murat cu soţiile şi cei 17 fii ai săi, împreună cu acel al lui Mohamet III ce i-a urmat la tron ; toate cu uşile zidite din ordinul lui Kemal-paşa şi prin urmare inaccesibile vizitatorilor. Chiar lângă uriaşa basilică, o fântână cu multe cişmele şi inscripţii turceşti.

Pătrundem în marele vestibul, cu lumina discretă venind de sus, prin fereştile bolţilor în arcade aşezate deasupra plafonului primului vestibul, în care nu putem pătrunde prin uşile ferecate. Mergem pe lângă nişte schele înalte, unde abili lucrători cu ciocanaşe delicate, dau jos cu mare atenţie tencuiala de var şi pânză turcească ce căptuşesc bolţile de piatră, scoţând la iveală minunatele mozaicuri bizantine. Profesorul american Whitemore conduce această lucrare artistică şi migăloasă, afirmând că va redà lumei întregi, nu numai mozaicurile din sec. 12 şi 14, dar şi acele mai vechi de pe timpul lui Iustinian, ce se crede că n'au fost complect distruse de furia iconoclaştilor [1]).

Defilăm prin faţa celor 9 uşi acoperite cu ţoale groase de pâslă, a enormului vestibul ce măsoară 60 m. lăţime pe 11 m. adâncime şi admirăm sus pe bolţi pe Mântuitorul binecuvântând mulţimea, în timp ce cu mâna stângă ţine Evanghelia. In faţa tronului său, îngenunchiat şi îmbrăcat în mantie regească, stă împăratul bizantin, iar alăturea se află chipurile Sf. Treimi şi a arhanghelui Mihail. Cele trei uşi dela mijloc se numesc împărăteşti. Sus, deasupra celei principale, căptuşită cu bronz frumos cizelat, se vede simbolul Sf. Duh — un porumbel zburând — dedeasuptul căruia stă o Evanghelie deschisă cu următoarele cuvinte ale apostolui Ioan: „iarăşi Isus le-a zis lor : adevăr, ade-

---

[1]) în unele locuri mozaicul pare dublu.

văr zic vouă, eu sunt uşa oilor. Cine prin mine va intra se va mântui, va intra şi va ieşi şi păşune va afla".

Călăuza noastră — un mualim[1]) turc — dă la o parte pâsla grea a uşei monumentale şi, cu o voce solemnă, în tăcerea locaşului cu pereţi de marmoră multicoloră, ne spune respicat într'o franţuzească impecabilă: „Entrez messieurs par la porte des rois !".

Ne plecăm, facem trei paşi şi rămânem deodată muţi, stăpâniţi de un sentiment de admiraţie incomparabil.

Incăperea ni se pare imensă, deşi n'are decât 77 m. lungime, probabil din cauză că e absolut goală. Privirea fuge extaziată până la altar, admiră pădurea de coloane svelte de pe margini şi apoi cu sfială se ridică încet spre uriaşa cupolă de 31 m. diametru şi 55 m. deasupra solului, de unde razele de lumină plouă prin 40 de fereşti circulare şi puţin aplecate. Simetria şi armonia ansamblului este perfectă, simţul artistic neîntrecut, iar îndrăzneala concepţiei şi a execuţiei, de sigur unică în lume.

---

[1]) profesor.

Cu papuci peste încălțăminte, călcăm cu băgare de seamă pe covoarele groase și decolorate de vechime, de frică parcă a nu tulbură tăcerea enormului gol în care ne aflăm și ne simțim atât de minusculi. Fără să vrem privirile ni se îndreaptă veșnic în sus, spre minunea cupolei centrale, ce se sprijină pe pa'ru mari arcuri opuse, cari la rândul lor sunt susținute de coloane masive în două etaje. Arcul dela răsărit are formă de semi-cupolă cu 5 ferești la bază și se sprijină pe alte trei semi-cupole mai mici, din care cea dela centru formează absida altarului, cu 5 ferești superioare și câte trei altele mai jos, corespondând celor două etaje din interior. Arcurile laterale de sub marea cupolă n'au bolți și sunt zidite, pentru a fi mai solide. Numeroasele ferești de pe aceste părți, deși unele din ele sunt astupate, varsă o lumină dulce pe marmorele și mozaicurile întunecate de patina vremei, făcând să se distingă fiecare colțișor din enormul locaș.

Admirăm la înălțimea primului etaj, niște discuri enorme puse de turci, având pe ele nume de califi, scrise cu litere de aur pe un fond verde.

Mai sus, sub ferestrele cupolei centrale, se văd foarte distinct până astăzi patru serafimi gigantici cu șase aripi. Turcii le-au acoperit capetele și în loc au pus niște ornamente cu frunze. Inaintăm încet pe sub zeci de candelabre cu becuri electrice susținute de vergi subțiri de fier și ajungem în preajma altarului, unde în dreapta se află loja cântărețitor (a muezinilor), mimbarul sau catedra pentru predică -- îndreptată spre Mecca — și la stânga loja sultanului Ahmet III în formă de hexagon aurit, sprijinită pe stâlpi subțiri. Pe jos covoare scumpe de pe mormântul Proorocului. Ridic de curiozitate colțul unui covor ca să-i apreciez grosimea și dându-i drumul subit un nor de praf se ridică în aer. Ne mirăm cum civilizatul Kemal-pașa n'a introdus încă în moschei mătura aspiratoare electrică, întrebuințată în toate palatele din țara noastră. In fund, lângă perete, două lumânări groase cât un stâlp de telegraf, par a nu mai fi fost aprinse de multă vreme. Nu departe se află lipită în zid o placă de porțelan din 1503. Revenim sub cupola centrală, admirând de data aceasta galeria superioară cu cerdacul corului, în marmoră fin cizelată și apoi ne îndreptăm spre părțile laterale,

trecând pe sub patru coloane splendide de 11 m. înălțime, cu capiteluri frumos dantelate. Ele sunt de marmoră verde, aduse tocmai din templul Dianei din Ephes. In dosul acestor coloane se află alte patru colosale de porfir roșu, luate din templul soarelui dela Balbeck. Impăratul Aurelian le-a adus la Roma și Iustinian le-a transportat dela Roma la Byzanț.

Parcă suntem în altă biserică, atât e de vastă încăperea. Alte 24 coloane de granit egiptean, susțin galeriile de ambele părți ale nefului central. Ele au găuri în care erau probabil pietre scumpe. In total socotim 40 coloane numai în catul de jos, iar pe pereți observăm destul de bine mozaicurile bizantine cu figurile proorocilor.

Inaintăm spre răsărit și ajungem în colțul de SE unde pe zid, la o înălțime considerabilă, se vede intipărită forma unei mâini cu degetele resfirate, iar pe coloana de alăturea o tăetură iarăși destul de înaltă. Ieșim pe sub coloanele arcadei din colț și traversăm neful central în partea opusă. Fără voia noastră ochii ni se îndreaptă iarăși în sus, spre sentința lui Mohamet, scrisă cu litere de 9 metri lungime, pe cupola centrală.

Ajungem în colțul de NW la coloana care transpiră. Vârîm degetele printr'o gaură în învălitoarea de bronz și pipăim marmora jilavă. Două sfere enorme de alabastru stau de o parte și de alta intrărei principale, sub arcadele din colț. Ele conțin câte 2000 litre de apă. Murat III a așezat aceste urne, ce să crede că au fost aduse din Pergama.

Am ajuns din nou la punctul de plecare și călăuza ne invită politicos a ieși din locașul fermecat, ca să avem timpul a vizita și celelalte puncte din programul de dimineață.

Consimțim, primind făgăduiala că înainte de plecare vom mai reveni cu un permis special, ca să ne urcăm în galeria tribunelor cari face ocolul bisericei la etajul I, unde mai sunt încă 67 coloane de marmore scumpe.

Cu această promisiune, părăsim cu regret răcorosul locaș și ieșim prin ușa laterală, sub soarele cald.

G. Rașcu

Despre şovinism

de **Nicolae Alexandri**

...Sunt ridicoli aceia a căror toată raţiune de a fi se mărgineşte numai la considerente de naţionalism exagerat.

Suntem înainte de toate oameni.

E natural că în timpul ernii să purtăm cojoc.

Era firesc ca pe vremea stăpânirii ruseşti asupra Basarabiei, să ducem o viaţă postulată de naţionalism exclusiv, aşişderea în Bucovina pe vremea stăpânirei austriace şi în Transilvania subjugată de Unguri.

Era natural să fie aşa, precum e natural să purtăm iarna cojoc împotriva frigului.

Dar astăzi ? Când provinciile sunt liberate, când în locul gerului asuprirei românismului, traiu în plină căldură de vară a libertăţilor naţionale, mai este oare necesar să fim şovinişti ?

A cultiva astăzi în provinciile alipite un naţionalism exagerat e tot aşa de ridicol cum ar fi cineva care îmbrăcând iarna cojocul l'ar purta şi în timpul verii.

TOAMNA.

Acelaş tablou învechit:
Cu zbucium de crengi înegrite,
Cu frunze, aprins ruginii,
Sub cutele vremii, izbite.

La geamuri suspină pustiul,
Cu vaete sumbre de toamnă.
In cameră singură plânge,
Cu faţa în pernă, o doamnă.

E clipa supremă-a durerii,
Ce-apasă pe biata fiinţă,
Când nu ştii de unde învie
In suflet, adânc, o căinţă.

Când roiul de vii amintiri
De ori ce nimicuri s'aprinde,
Iţi creşte o lume ce nu-i
Şi'n frica neştirii te prinde.

ELENA DOBROŞINSCHI

Mănăstirea Suruceni

IMPRESII FUGARE

Prin dimineața proaspătă și aurie automobilele noastre coboară vertiginos șoseaua.

De departe o zărim înainte-ne, când strecurându-se tainic printre șiraguri de arbori stufoși, când așternându-se albă și netedă peste proaspete arături, ce împodobesc, asemeni unor artistice covoare, plaiurile.

Lăsăm pe stânga Ialovenii și șoseaua Hânceștilor, iar pe dreapta satul Prisaca. Respirăm aerul înmirezmat cu nepotolită sete a orășeanului scos pentru câteva ceasuri din încropeala prăfuită a orașului. Soarele nu dogorește. Ploia de eri a potolit praful. Fără multe gânduri ne lăsăm îmbătați de zarea largă și înălțimile albastre.

Pe un drum anevoios, dar cu perspective tot atât de pitorești, cotim apoi la dreapta din șoseaua principală, tăind în două Dăncenii, sat mare, cu casele vopsite în albastru. Șobolani de câmp fug speriați din cale-ne. Trecem de satele Malcoci și Nimoreni pe stânga și, după o primejdioasă zbatere peste povârnișuri, gata să ne prăvălim la toată clipa, mașinile intră în satul Suruceni. Sus, sub pădure, aproape de cer, străjuind singurătățile, se înalță tihnită și modestă mănăstirea.

Incinta mănăstirii cu chilii de jur împrejur, biserica în mijloc, îți dă aceiași impresie de rigidă izolare, ca mai toate mănăstirile de călugări. Dar liliecii și merii înfloriți împrăștie nestăvilite senzații de viață, straniu armonizate cu pustiirea de pe unele fețe călugărești.

Stareţul mănăstirii, părintele Chiprian, plecat „peste deal" la legat „butuci", anunțat de venirea noastră, se ivește în muchea dealului și începe să coboare, zorit, poteca albă, cu capetele antereului în vânt. Ne întâmpină cu un zâmbet blajin și cu priviri limpezi,

în adâncimea cărora bănuiai uneori amintiri şi icoane lumeşti, de care stareţul cu ochi albaştri voise să scape şi nu reuşise încă pe deplin.

In mănăstire, în faţa intrării, se află „Cripta" familiei Surucenilor. Cobor înăuntru cu oarecare şovăire. O chemare de dincolo de moarte mă învălue. Mânele ni se ridică la toţi instinctiv în semnul crucii. Chiar şi celor ce pretind că nu mai au de la religie de cât... o sonoritate verbală. La două morminte—două portrete de copii adormiţi în somnul din urmă, fără ca inimile lor să fi prins a bate în ritmul înfrigurat şi fermecător al tinereţii. In jurul nostru sârmele coroanelor pe care putrezesc trandafiri şi crizanteme artificiale ; panglici funerare cu crâmpee de fraze, unde au răbufnit odinioară dureri şterse de ani. In subsolul bisericii tot mormintele familiei. Aproape de intrarea în biserică două monumente de piatră, umbrite de pletele plângătoare a unui dud, se înalţă peste mormintele celor mai vechi Suruceni. Şi, cugetând la veşnica reunire a acestor rămăşite trupeşti, departe de larma lumii, în liniştea întreruptă doar de freamătul pădurii şi dangătul clopotelor, sufletul mi se umple de jale pentru scumpii mei morţi, răvăşiţi de soartă fiecare la câte un colţişor de ţară.

Fratele Alexei ne-a întins masa pe iarbă, sub umbrar de frunze. Arhondaricul e în reparaţie. Aproape de noi o troiţă ridicată de doi trept credincioşi pe locul vechii biserici, lângă o fântână, evoacă, în după ameaza aceasta de Mai calm şi împăciuitor, pe Cel ce a dat lumii marea lecţie de renunţare.

Călugări tăcuţi trec spre biserică. Unii din ei nu ne privesc nici măcar în treacăt. Le-am zdruncinat liniştea cu lumeşti ecouri. Ispita vieţii nu-i mai ating, sau... nu se simt încă destul de imuni în faţa atrăgătoarei ei zădărnicii. Asistăm şi noi la utrenie în biserica spaţioasă, bogat şi frumos înzestrată, unde nu poţi simţi de cât blajin surâsul eternităţii.

Facem apoi înconjurul mănăstirii. Pe dreapta iazul încreţindu-şi imperceptibil oglinda verzue până pe sub sălcii. In stânga un drum idilic printre pajişti, cu răsură ce se afundă răcoros în inima pădurii. Şi vremea trece pe nesimţite.

La masă un conmesean întârziat spune o znoavă — ca să necăjească pe stareţ — întâmplată cândva unui călugăr anonim într'o mănăstire închipuită.

Vine într'o zi călugărul în oraş după treburi mănăstireşti şi întâlneşte un om a lui Dumnezeu, care-l ia la discusut:

— Da pe la d-vs, părinţele, — să nu-ţi fie cu supărare — mai ştie cineva ce însamnă oare un păhărel de vin bun ori o mâncărică aleasă? Ştii colea... — Şi omul lui Dumnezeu îşi sărută zgomos, ţuguindu-şi buzele, cele 3 degete cu care îşi face cruce în semn de mare poftă, — un şvaiţer spre exemplu, ori nişte icre tescuite. Că de... oameni sunteţi şi dvs. ca toţi oamenii...

Dă de câteva ori călugărul amărât din cap:

— Da de unde!.. Nici nu s'a pomenit aşa ceva.

Apoi după câte-va clipe de gândire:

— Ii drept avem noi oleacă de vin în pivniţi, da... ş'acela-i vechi. Şi icre sunt, cum de nu, dar dacă... ş'acelea-s negre...

Râd toţi, râde stareţul, râde amorţit fratele Alexei. Râde şi soarele ce coboară pe după dantelele de mesteacăn, jucând fantastice reflexe pe zidurile albe, în ceardacurile înalte, unde câte un călugăr bătrân, cu barba încâlcită de ani, priveşte fără ţintă.

E vremea plecării. Părintele Chiprian, care, între timp, ne părăsise reclamat de afacerile Stăreţiei, ne conduce până la poartă şi ne petrece cu privirea departe. Coborâm pe jos valea şănţuită de inundaţii, pe unde automobilele noastre n'au putut urca.

Toate reprezentantele sexului... slab ducem în braţe flori de pădure, cu potirurile încă ude de rouă.

Automobilele pornesc încet. Nu ne grăbim. Marea divinitate de azi, viteza, nu ne îmbie. Fredonăm cuplete de revistă şi chiar romanţe vechi, deşi nu mai sunt în noua orientare a gustului muzical al publicului. Insăşi întoarcerea aceea prin înserarea lină e şi ea o romanţă fără cuvinte.

Şi farmecul netăgăduit al Basarabiei rurale continuă să se desfăşoare. Trec săteni voinici, femei cu apusuri în privire, fete sprintene şi guralive, ce ne dau bineţe cu o umbră de invidie în coada genelor lungi. Ele nu pot şti că adevărata fericire, fericirea plivită de artificii, e mai aproape de ele.

Când priveliştea ce o lăsăm în urmă e gata să se şteargă la o răspântie, o dudue cu buclele negre în vânt şi ochi extaziaţi exclamă:

— Priviţi ce minunat luceşte cupola bisericii!..

Intr'adevăr, crucile mănăstirii par de foc în bătaia lunii. Dedesubt şi îndărăt negrul mat al pădurii. Ai zice un cimitir aerian. Oprim pentru câteva minute. Inchid ochii. Atât mister şi atâta frumuseţe mă doare parcă. Natura a fost risipitor de generoasă prin văile şi dealurile acestea.

Nici o adiere nu tremură iarba înaltă. Nici o frunză nu se mişcă. O pulbere albastră, imaterială, pluteşte pe dealuri. Inserarea coboară discret peste pajiştele, pe care distanţa le catifelează. Perspectivele se şterg. Nori albi se mistue în văzduhul fumuriu, retuşând cununile arborilor.

— Să plecăm!.. se aude o voce bărbătească, învăluită într'un căscat prelung.

Mă sui în automobil cu părere da rău. Şi, în timp ce mai cuprind odată cu o privire circulară întreaga singurătate din juru-mi, ce se răsfrânge şi se amplifică în mine, îngân versurile unui subtil poet:

„Tu singură acuma poţi, dacă vrei..., iubire!"
„La inimile noastre topite'n voluptăţi",
„Să dărui frumuseţea definitivei ore"
„Acestei mari, profunde şi largi singurătăţi..."

22 Mai 1932. **Elena Vasiliu — Hasnaş**

DESPRE ISTORIA BASARABIEI.

Nimeni n'a scris încă istoria Basarabiei, — o istorie adevărată şi ştiinţifică, — este însă, fără îndoială, că una din problemele serioase ale istoricului ei viitor, care va cunoaşte principiile criticii istorice şi va cerceta toate isvoarele necesare, va fi reconstituirea chipului vieţii ei din trecut, pe baza monumentelor materiale, rămase din bătrâni (antiquitas figurata). Astfel şi din punct de vedere pur ştiinţific şi artistic, dar, mai ales, din punctul de vedere naţional, monumentele istorice ale aşa numitei „Basarabia" merită să atragă atenţia tuturor, pentru cari sunt accesibile interesele ştiinţii şi ale artei şi care înţeleg farmecul pătrunzător şi duios al trecutului nostru naţional, uneori aşa de trist.

Pavel Gore

CRONICA

INSEMNĂRI.

Paul Gore. In Decembrie a. c. se împlinesc cinci ani dela moartea mult regretatului învăţat şi naţionalist Paul Gore. Repede a scînteiat pe orizontul nostru viaţa acestui bărbat de frunte şi, lăsând o urmă strălucită, s'a stins.

Paul Gore [1]) îşi trage originea din Constantin Leoa, vătav de al lui Petru Şchiopul—Vv. Nepotul său, spătarul Grigorie sau Gorie, a fost strămoşul neamului Gore. Linia basarabeană a acestei familii se coboară din şătrarul Antohi, clucerul Scarlat, căsătorit cu Smaranda Orăş; şătrarul Leon, căsătorit cu Anica Razu, Teodor, căsătorit cu Maria Cujba, şi Spiridon, în 1847 înscris în cartea I-a nobilimii, căsătorit cu Zoiţa Andronovici. Fiul acestuia a fost consilierul de stat Georghe Gore-Gorie-Leoa (1839—1908), căsătorit cu Eleonora (1851—87), fiica lui Ion Miculin (1857—80) descendent din Micul Hodca Greţevici (sec. XV) [2]).

* * *

Gheorghe Gore a fost absolvent al liceului I din Chişinău şi licenţiat în drept al universităţii din Moscova. El a ocupat mai multe funcţii puţin însemnate, fiind mai ales cunoscut ca notar public principal al Chişinăului. Intre altele a fost şi redactorul al ziarului „Buletinul Regional al Basarabiei". In acest post Gore a desfăşurat mai ales acea activitate, pentru care merită să fie pomenit între alţi naţionalişti români ai Basarabiei. Gheorghe Gore avea cele mai înflăcărate sentimente pentru România. Le-a căpătat în cercul aşa zişilor basarabeni dogmatici, strânşi în jurul fraţilor Leonard. Ca publicist el a scris mult despre literatura românească. A fost unul dintre cunoscătorii literaturii, istoriei şi curentelor contimporane româneşti. „Gheorghe Gore — scrie d-l prof. Şt. Ciobanu [3]) — a fost unul din cei mai de seamă propagatori a culturii româneşti, unul din cei mai aprigi apărători al chestiunilor naţionale".

* * *

Paul Gore s'a născut la Chişinău la 27 Iulie 1875. După absolvirea liceului din Nicolaev (Herson), iar în 1901 a facultăţii de drept la S.-Petersburg, el s'a întors în Basarabia, care avea nevoe de serviciile fiilor ei conştienţi de origina lor. La început a fost judecător de pace în jud. Orhei, apoi a desfăşurat o largă activitate în zemstvo, a cărui preşedinte a ajuns în 1910. A fost şi el mare naţionalist român, chiar mai aprig decât Gheorghe Gore. In primii ani ai secolului nostru, Paul Gore a început să propage în Basarabia, ca şi tatăl său, literatura şi istoria românească, publicând diferite articole în ziarul „Bessarabeţ", etc., iar în 1905 a fost preşedinte al comitetului de redacţie al Societăţii Culturale Moldoveneşti.

In acest timp, sub influenţa cercului Leonard, predecesorii Unirii, a început să se formeze Blocul Moldovenesc. La moartea fraţilor Leonard în fruntea blocului a rămas M.

---

[1]) Bibliografie: sever de Zotta. Paul Gore. Chişinău. 1928.

[2]) Arhiva Genealogică. Iaşi. 1912. Sever de Zotta. Despre nobilimea Basarabiei: După P. Gore.

[3]) Şt. Ciobanu, Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă. Chişinău 1923.

Gh. Feodosiu, sprijinit de Gore, care în 1905 s'a căsătorit cu fiica lui Feodosiu. Elena. Paul Gore a fost adevăratul suflet al acestui Bloc. Mulţumită lui, Blocul Moldovenesc a ajuns să aleagă în 1905 pe Mih. Feodosiu mareşal al nobilimii provinciale, pe Paul Dicescu — mareşal jud. Chişinău şi membru în Sfatul Statului, iar pe Gheorghe Gore — deputat al nobilimii jud. Chişinău.In 1908 ei au ajuns să creeze din jud. Orhei o cetate a moldovenismului, Feodosiu fiind ales acolo mareşal, iar Paul Gore — vice-mareşal. Idealul Blocului a fost conducerea cât mai autonomă a Basarabiei, după datinele strămoşeşti. Acesta a fost şi idealul personal a lui Gore.

In 1908 Gore a fost ales preşedintele Comisiei Arhivelor Basarabiei, iar în 1909 director general sanitar şi director al Muzeului. In acest post, (menţinut şi'n 1918,) când legislaţia rusească a început să apese asupra mazâlilor, Paul Gore, ca un mare cunoscător al dreptului moldovenesc, s'a ridicat împotriva nedreptăţilor. In 1908 astfel el a publicat lucrarea sa „Notiţe despre mazâlii Basarabiei." In 1912 Gore a cerut în zemstvă introducerea limbii româneşti în şcoli, însă numai în 1917 s'a alcătuit pe lângă zemstvă Comisia şcolară moldovenească, în fruntea căreia a fost pus ca preşedinte dânsul.

Dela 1916 Paul Gore a fost delegat, apoi director al Crucii Roşie. Insă cea mai însemnată activitate— acea pentru Unire — el a desfăşurat-o în 1917. A fost dela 20 Martie preşedintele partidului Naţional-Moldovenesc, locţiitor al Comisarului Basarabiei — C. A. Mimi; a jucat un însemnat rol în Societatea Culturală Moldovenească, a cărui preşedinte a fost ales la 16 Mai. El a făcut primii paşi către unirea sufletească cu România, pe când încă cei mai mulţi dintre viitori mari „naţionalişti" şovăiau. El a fost cel dintâi care a înfipt deasupra casei sale tricolorul românesc şi primul, care deschizând congresul învăţătorilor dela 25 Mai, a pronunţat aceste cuvinte: „Fraţi Români!".

Când partidul autonomo-rusesc a ridicat la conferinţa dela Paris chestia plebiscitului în Basarabia, Gore a dovedit absurditatea acestei încercări. In această privinţă la Braşov în 1919 el a editat: „Plebiscitul în Basarabia". Cu alte două lucrări, scrise în limba franceză, tratând aceleaşi chestiuni, dar nouă ni se pare nepublicate, s'au folosit la conferinţa păcii delegaţii noştrii I. Brătianu şi Vl. Herţa. In aceeaş direcţie a fost îndreptată şi lucrarea, întocmită împreună cu d-l Dr. P. Cazacu: „Populaţia Basarabiei pe naţionalităţi după izvoarele oficiale ruseşti" (Convorbiri Literare). Sprijinind deplina Unire, în 1920 Gore se ridică în contra zvonurilor de reintroducere a Zemstvelor, cari, precum recunoaşte dânsul, au adus totuşi un sprijin românismului în Basarabia. El publică studiul său: „Autoadministraţia şi zemstvoul". In acelaş timp apar în „Revista Istorică" — „Ştefan Alexandrovici, voevodici voloşchii", o lucrare întocmită pe baze de izvoare ruseşti despre fiul lui Alexandru Lăpuşneanu, pribegit la Moscova, şi în „Viaţa Românească" — „Răzeşii".

In 1923 el a scris un interesant studiu „Populaţia Basarabiei. Materiale istorico-statistice. I schiţă istorică despre anexarea Basarabiei", reprodusă în monografia „Basarabia" (1926). In 1924 a apărut în „Revista Arhivelor" articolul său „Arhivele" şi'n acelaş timp s'a editat şi primul număr al publicaţiei Comisiei Monumentelor Istorice din Basarabia, în mare parte datorit lui Gore.

Activitatea sa ştiinţifică îi aducea demnităţi şi onoruri, cu toată dezinteresarea şi amaterialismul său. A fost astfel ales la 7 Iunie 1919 membru onorar al Academiei Române, Preşedintele Comisiei Arhivelor Statului şi Preşedintele Comisiei Monumentelor Istorice. Intr'o şedinţă a acestei Comisii Paul Gore, care suferea de cord, s'a simţit rău. După trei zile, la 8 Decembrie 1927, a murit.

Gheorghe G. Bezveconnâi.

Din viaţa cărţii româneşti în Basarabia. In tot timpul stăpînirei ruseşti, în Basarabia cartea romînească a fost foarte rară. In special, în a doua jumătate a sec. XIX, după ce limba moldovenească a fost scoasă şi din cele cîteva seminarii şi şcoli elementare, unde se învăţa după libera alegere a elevului în locul limbii germane şi după ce pătura boerească a luat calea culturii ruseşti, a urmat o perioadă secetă de cultură romînească, pînă la 1905, cînd încep să apară primele gazete romîneşti.

Iubitori de cultură romînească au fost şi în această perioadă, mai ales dintre boerii moldoveni mai bătrîni, ce trăiau viaţă moldovenească la moşiile lor, aşa cum o apucase din bătrîni, departe fiind de orice influenţă rusească. Aceştia aveau strînse lăgături cu boerii de peste Prut, de cele mai multe ori legături de rudenie, dela care primeau cărţi romîneşti, prin contrabandă şi a căror mişcare culturală o urmăreau cu viu interes. Vasile Alexandri, Eminescu, etc., erau cunoscuţi şi gustaţi în Basarabia de către boerimea moldovenească şi neinstreinată, ca şi la fraţii lor de peste Prut.

Vezi (*Vasile Alexandri şi Basarabia*. Ştefan Ciobanu în *Viaţa romînească* Nr. 4, 1922].

Literatura romînească s'a răspîndit în Basarabia şi prin mijlocul manualelor de şcoală, bogate antologii de literatură romînească în acelaş timp, tipărite în Basarabia pentru uzul seminariilor şi şcoalelor elementare.

Un asemenea manual şi antologie bogată a fost:

— Cursulu primitivu de limba romînă compusu.

Pentru sholele elementare şi IV classe gimnasiale — de *Ioannu Doncevu.*

Kişinău 1865. Tipografia *Achim Popovici.*

Nu voi reda aici cuprinsul şi analiza acestei cărţi a lui Doncev, deoarece este studiată de către D-l prof. Ştefan Ciobanu în a sa „*Cultura romînească în Basarabia*", ci voi reda un crîmpeiu din viaţa acestei cărţi. D-l prof. Ştefan Ciobanu ne arată în opera citată pag. 135 că „această carte a lui Doncev a pătruns în cercurile largi a intelectualilor basarabeni şi pînă la 1905 a fost aproape singura carte romînească, care era citită şi cunoscută". Dar cartea aceasta nu s'a oprit numai „în cercul intelectualilor", aşa cum suntem obişnuiţi să înţelegem acest cuvînt, ci a pătruns mult mai adînc, chiar în straturile de jos ale poporului, ce nu aveau nici o legătură cu şcoala.

Un exemplar din această carte l-am găsit la săteanul Simion Batin din comuna Ialoveni, jud. Lăpuşna, în următoarele împrejurări.

Eram la o petrecere ţărănească în sat sau „cumpanii", cum îi spun în graiul local, şi mare mi-a fost mirarea cînd am auzit pe Simion Batin cîntînd după o melodie locală şi originală:

„Pe cel deal, pe cel colnic
Trece-o pruncă şi-un voinic.
Prunculiţă bălăoară,
Cu cosiţă gălbioară etc.

Versurile mi s'au părut asămănătoare cu cele din „Păunaşul codrilor" de V. Alexandri şi am scos caetul să le notez, bucuros că am găsit o variantă din această poezie a lui Alexandri, ce mai supraveţuieşte încă. A cîntat mai tîrziu şi

„Ca un glob de aur luna străluce etc.

A recitat apoi şi „Pe o stâncă neagră într'un vechiu castel".

Eu l-am întrebat de unde le-a învăţat, bănuind la început că are vreun băiat la şcoală şi dela acesta le-a prins.

„Din carti — mi-a răspuns el mîndru, — am o carte veche din bătrîni, scrisă cu slove latineşti şi slavoneşti şi de acolo le-am învăţat. Să vii la mine să ţi-o arăt".

A doua zi m'am dus la el şi, printre alte cărţi religioase, am găsit şi acest manual a lui Doncev. Cartea, mi-a spus — o are dela tatăl său şi că a învăţat singur să cetească de pe dînsa, că la şcoală nu l-o dat părinţii.

Cartea începe cu partea de abecedar şi sfîrşeşte cu o bogată antologie literară, ştiinţifică şi cu un curs de gramatică şi glosar ruso-romîn.

Cartea e scrisă cu alfabet cirilic de tranziţie şi latinesc, astfel întocmită, că prin cunoaşterea unui alfabet poţi să le înveţi pe toate. Posesorul acestei cărţi ştie să cetească cu literă lătinească şi nu numai el, dar şi alţii din sat, căci, ca să ntrebuinţez expresia lui, „umbla prin tăti mahala", adică o împrumuta pe la cunoscuţi şi aceasta într'o vreme cînd aproape nimeni dintre intelectualii basarabeni nu ştia să cetească cu alfabet latin.

Cartea este cetită şi răscitită şi Simion Batin, posesorul ei, pe lîngă bucăţi de poezie populară culese de Vasile Alexandri şi literatură cultă, cunoaşte istoria Dacilor şi a lui Traian, tot din această carte.

Cuprinsul acestei cărţi este foarte bogat şi variat şi, ca exemplificare, redau următoarele capitole mai importante:

1) Sentinţii morale.
2) Nişte anecdote.
3) Fabule.
4) Cimilituri.
5) Proverbe.
6) *Din istoria Moldovei* (după prof. Albineţ), cu următoarele capitole:

1) Despre cele mai vechi întîmplări ale Daciei, pînă la căderea ei sub Romani.

2) Impoporarea Daciei prin colonişti, aduşi din Italie.

3) Despre schimbarea numelui Rumânilor u Daciei în „Vlahi sau valahi".

7) Din fabulele lui Donici (4 bucăţi).
Din poezia cultă romînească amintim următoarele bucăţi:

8) *Adio Moldovei* V. Alexandri, *Cînele soldatului* Gr. Alexandrescu, *Cîntecul streinătăţii* I. Creţeanu, *Limba română* de Gh. Sion, etc.

Din poezia populară din culegerea lui V. Alexandri (din Ardeal):

Păunaşul codrilor, Inelul şi Năfrăma, Năluca, Noaptea lui Mihai cel Mare, Muma lui Ştefan cel Mare, Mihaiu şi Călăul, etc.

Elegii: Tînăra pe patul morţii, Inimă întristată, etc., de D. Bolintineanu.

Doine şi cîntece: Sora şi hoţul, V. Alexandri.

Cîntec haiducesc, *Tătărul*, etc., V. Alexandri.

Din literatura ştiinţifică sunt cunoştinţi elementare de zoologie, de botanică, mineralogie, etc.

Această carte are, într'adevăr, un cuprins foarte bogat şi din toate domeniile şi prezenţa ei în straturile de jos a Moldovenilor, precum şi circulaţia intensă în acest mic grup social, e o puternică dovadă de cît de mare sete de carte în limba moldovenească simţeau Moldovenii din Basarabia. Dar să nu uităm că sunt oameni simpli la ţară cu un dar înnăscut de a asimila repede ceea ce au cetit prin cărţi şi la diferite ocazii a comunica şi altora, devenind, în chipul acesta, ei înşăşi nişte cărţi vii în mijlocul celor în care trăesc. Cazul nu e unic şi aşteaptă să fie descoperite şi altele.

In Basarabia Vasile Alexandri şi Eminescu au fost cunoscuţi şi versurile lor cîntate de moldoveni. Incă înainte de răsboiu se cînta mult la ţară „vezi rîndunelele să duc" de Eminescu şi *Hora Plevnei* contopită în *Hora Unirii* de Vasile Alexandri.

A fost de ajuns ca unul să înveţe dela vre-o petrecere a boerilor moldoveni neînstreinaţi un asemenea cîntec, ca de aici să se răspîndească mai departe în straturile adînci ale Moldovenilor, să le modifice şi să amplifice, devenind astfel un produs al folclorului.

Cei cari au făcut culegeri de folclor în Basarabia s'au lovit de această asimilare a poeziei culte romîneşti de către Moldoveni.

Se cîntau aceste cîntece, fiindcă erau suflet din sufletul lor, bogată hrană sufletească ce a nutrit focul tainic al simţirii romîneşti.

Petre V. Ştefănucă

Intre ţăranul şi orăşanul basarabean. — In ultimul număr al revistei orădene „Cele trei Crişuri", am citit un foarte judicios articol despre problemele culturale şi politice din Basarabia de azi, articol semnat de d. M. Maievschi, un studios tânăr basarabean.

Intre altele d. Maievschi atinge, în treacăt, şi problema relaţiilor dintre elementul rural şi cel urban în provincia noastră şi constată -- ceeace ştiu, de altfel, toţi acei ce-şi pleacă auzul înţelegător la glasul realităţilor — că între satele şi oraşele din Basarabia este o prăpastie, care nu descreşte de loc. Relaţiile dintre sătenii şi târgoveţii de aici sunt destul de reduse şi încordate. Orăşenii nu dau nici o atenţie satului. Ţăranul basarabean este dispreţuit, privit de sus de către surtucarul dela oraş. In orice caz, cei dela oraş se desinteresează de viaţa satului, de cari nu se simt legaţi prin nimic.

Această lipsă de legături spirituale între ceea ce este a satului şi cea ce este a oraşului aici în Basarabia, nu este un fenomen răsărit din senin, ca fulgerul. Nu. Ci îşi are o explicaţie istorică.

Trăind sub regimul despotic ţarist, clasa ţărănească din Basarabia, formată în marea ei majoriiate din moldoveni, se simţea streină în faţa oraşelor, alcătuite din locuitori de naţionalităţi diverse: evrei, greci, ruşi, ucraineni, poloni, armeni, nemţi.

Moldovenii au fost şi sunt încă puţini la număr în oraşele basarabene. Şi chiar acei care au fost la originea lor moldoveni, s'au rusificat, atraşi de onorurile slujbelor plătite de stat şi au adoptat limba, portul, obiceiurile şi moravurile ruseşti, pentru a fi cât mai mult pe placul stăpânitorilor. Intre populaţia streină şi înstreinată de neam a oraşelor şi cea moldovenească a satelor s'a căscat încetul cu încetul, pe măsura rusificării oraşelor, au abis adânc. Orăşenii nu vroiau să audă de moldoveni, nu voiau să audă de săteni. Şi chiar acei orăşeni, cari erau moldoveni de baştină, se simţeau tare jigniţi atunci când le pomeneai că sunt moldoveni. Şi cum numele de familie le trăda originea lor moldovenească, ei îşi schimbau numele, adăogându-i, la coadă, o terminaţie rusească.

Astfel moldovenii erau dispreţuiţi, puşi pe aceiaşi treaptă cu ţiganii şi erau numiţi „mujici". Noţiunea de „moldovean" era sinonimă cu acea de „mujic" pentru orăşenii basarabeni. Când cineva era denumit „moldovan", asta insemnează că era denumit „mujic".

Aceasta era situaţia de eri, când Basarabia se afla sub stăpânirea rusească. Şi, din păcate, situaţia aceasta nu s'a schimbat după unire, decât foarte puţin.

Orăşenii basarabeni nu s'au putut acomoda noului regim democratic, care cere o continuă legătură sufletească, o armonie între toate clasele sociale şi astăzi ţăranii basarabeni sunt denumiţi de orăşeni tot „moldoveni" în sens pejorativ. Prăpastia dintre sat şi oraş continuă să existe.

Al. David.

RECENZII.

Touring-clubul României.— România balneară şi turistică de E. Ţeposu şi Val. Puşcaru, cu o prefaţă de D-r Iacubovici. Cartea Rom. Un volum de 500 pg. cu 10 planşe sepia şi 66 fotografii mici. Cinci hărţi regionale şi una generală. Preţul 250 lei.

Până în prezent e cel mai dezvoltat ghid balneo-climatic din toate cele apărute.

Mai întâi avem un capitol în care se studiază origina, proprietăţile şi clasificarea izvoarelor minerale din ţară. Cele thermale nu se precizează că se întâlnesc numai în falii şi că pot exista şi în rocile sedimentare de formaţie nouă. Ex.: băile thermale Siriu, Buzău. Asemenea clasificarea apelor minerale e prea încărcată şi nu îndestul de limpede. Apele oligometalice au prea slabă individualitate, fiind toate thermale şi putându-se îngloba în alte capitole mai

cunoscute de publicul mare. Apele diuretice sînt în realitate acele ioduro-sulfuroase, care se recomandă pentru vindecarea pietrei la rinichi. Ex.: apa de Căciulata, cu care voia să se cureze împăratul Napoleon III înainte de dezastrul dela Sedan. Apele radioactive scoase în capitol separat, nu se pot menţine ca ceva deosebit, întrucât e lucru ştiut că orice izvor mineral are putere radioactivă mai mare sau mai mică, de aceea se recomandă a fi băute la sursă. Sunt chiar izvoare potabile cu putere radioactivă. La noi băile Sângeorz şi izvoarele borcutate de sub Călimani, în regiunea numită atât de plastic Elveţia Moldovei, sînt cele mai radioactive din ţară.

Urmează apoi capitole despre climatologie, helioterapie şi hidroterapie rece sau caldă.

Partea II-a e descrierea fidelă şi amănunţită a staţiunilor balneare cunoscute. Partea III-a dă un tablou al staţiunilor cu interes local, pe care eu caut să le popularizez prin broşuri-călăuze, căci ele pot fi la îndămâna tuturor prin ieftinătatea băilor şi a traiului. Tabloul acestor staţiuni îl găsesc cu totul incomplect şi indicaţiunile date, cu totul insuficiente.

Partea IV studiază staţiunile climatice împreună cu mănăstirele din munţi. Clişeele care însoţesc textul, sînt în deosebi cunoscute de toată lumea prin numărul mare al cărţilor poştale ilustrate ce se vând în comerţ. Totuşi se pot admirà multe fotografii originale şi cu anevoe de găsit. Ex.:

Lacul Ialei de pe Inău
Valea Vinului
Semmeringul românesc (linia Oraviţa-Anina)
Valea Iadului
Peştera Scărişoara, etc.

Reiseführer durch Rumänien, dedicat Majestăţei sale Regelui Carol II, un volum de 570 pg. cu numeroase reclame; 4 hărţi şi 12 planuri de municipii: 270 fotografii.

E un Baedekär în miniatură şi primul ghid despre România apărut în limba germană. Redactarea se datoreşte D-lui Al. Ciceo Pop şi a D-rului Zoltan Nemeth. Editura ghidului României, Buc.

Partea I-a tratează ca introducere, origina poporului român şi descrierea pământului românesc. Cititorul strein învaţă puţină istorie şi geografie. Apoi vine arta şi cultura în România, sportul, staţiunile balneare celebre şi căile de comunicaţie.

Partea a II descrie capitala ţărei cu instituţiile ei principale; apoi ni se înfăţişează ţara întreagă în itinerare.

Partea a III e descrierea fidelă a unei călătorii dela Bucureşti peste munţi, la Braşov. Partea a IV e drumul Bucureşti — Brăila — Galaţi. Partea a V Bucureşti—Temişoara. Partea a VI Dobrogea. Parte a VII Moldova, Basarabia şi Bucovina. Partea a VIII Transilvania, Maramureş şi Crişana (numite impropriu Siebenbürger). Partea a IX e descrierea Dunărei dela Baziaş la Sulina. In sfârşit partea a X studiază satele româneşti. Clişeele foarte variate au de multe ori explicaţii vagi sau chiar lipsă totală de explicaţie, ceea ce nu e permis unui ghid cu pretenţie de Baedekär. Am găsit şi câteva explicaţii eronate. Ex.: la pg. 307 cetatea Tighinei e dată drept cetatea Sorocei, iar la pg. 317 cetatea Sorocei e dată drept cetatea Tighinei. Preţul exagerat (450 lei) e probabil din cauza valutei noastre scăzute.

A. Bădăuţă. Privelişti româneşti. Ed. Adevărul. 190 planşe fotografice sepia. Preţul 400 lei.

Este lucrarea pe care D-l prof. N. Iorga a prezentat-o Academiei române, demonstrând că „sub toate raporturile ea se prezintă ca cea mai bună lucrare românească de propagandă naţională, care cinsteşte deopotrivă ţara şi pe autor". Eu ca profesor de geografie, admirând împreună cu D-l Iorga technica supe-

rioară a fotografiilor cari nu se pot compară decât cu acele din colecţia Chevalier dela Piatra Neamţ, îmi permit a face următoarele rezerve, tocmai fiindcă acest volum e destinat a fi văzut şi apreciat de străini şi intelectualii români. După cum însuşi autorul declară în prefaţă, cartea nu este o lucrare complectă şi nimeni nu poate avea pretenţia pe criza aceasta a cere aşa ceva vreunei edituri, dar putem pretinde că acele câteva pagini de text să fie scrise ştiinţificeşte şi planşele să se succeadă într'o ordine logică. Ori — citeşti textul—şi constaţi că e literatură pură în care întâlneşti reminiscenţe din Mehedinţi, Simionescu, Vâlşan şi alţi corifei ai învăţământului geografic.

Fraza următoare: paralela care tae delta Dunărei, întâlneşte în vest podgoriile dela Médoc şi portocalii din valea Rhonului, e luată ad litteram din România lui Mehedinţi pg. 160. Planşele se succed fără ordine: neclasificate ştiinţific, repetate şi negal repartizate. Vedem întâi privelişti din munţi începând cu Bucegii şi apoi un salt la coasta de Argint. De aici alt salt la Kazane şi apoi o săritură tocmai în delta Dunărei! Vin apoi defileuri în munţi printre cari se amestecă şi Nistrul din Basarabia, trei staţiuni balneare, Bucureştii, castele regale, cetăţi, case ţărăneşti şi costume naţionale, iar albumul se termină cu câteva mănăstiri—ctitorii domneşti.

Un cititor neumblat prin România, greu se poate orientă, căci explicaţiile date sub planşe de autorul diletant, sunt superficiale şi vagi. Citim de ex.:

Drum spre Diham (?)
Vedere spre Zamora (?)
Valea Ţigăneşti (câţi Ţigăneşti nu există în ţară ?)
Cheile Ursului (mai bine se zicea Peştera Ialomicioarei !)
Piatra Ceţei (?)
Vedere din munţii Apuseni (aceşti munţi se întind din Maramureş până la Dunăre !)
Lacul roşu (este Tăul Bicazului)
Drum în Bucovina (este şoseaua Mestecănişului)
Casa Mălăeşti (unde ?)

iar unele explicaţii sunt eronate, ca de ex.: Porţile de fier ale Dunărei, cari sunt cataracte cu stânci de grezie şi cu malurile joase, iar în planşă se văd munţi prăpăstioşi cu o şosea tălată în piatră ?!

Lacuna cea mai principală şi care dă de gol slabă pregătire ştiinţifică a autorului, e absenţa *unei hărţi de orientare*, pe care trebuia să se arăte prin numere poziţia exactă a fiecărei planşe din carte.

Editura nu pierdeà nimic dacă consulta şi pe un specialist în geografie, umblat prin ţară.

G. Raşcu

Cancerul, de dr. Ion Bordeianu. — Autorul cărţii de faţă, d. dr. Bordeianu, medic la spitalul din Hotin, nu este la prima lucrare. D-sa a tipărit până în prezent numeroase cărţi de popularizare, din domeniile ştiinţifice cele mai variate.

Meritul d-lui dr. Bordeianu apare cu atât mai evident, dacă ştim că d-sa este basarabean de origină.

Noua d-sale lucrare asupra simptomelor şi tratamentului cancerului — acest crucifix al omenirei, cum e denumit de doctorul Andrschau — constitue o muncă închinată binelui atâtor suferinţe.

Scrierea d-lui dr. Bordeianu merită o cât mai intensă răspândire în massele largi ale poporului.

După cum foarte bine remarcă d. dr. Gerota în prefaţa acordată cărţii, chiar pentru persoanele culte această carte, scrisă într'o limbă clară, fără mulţi termeni medicali, este un adevărat isvor de ştiinţă şi de educaţie medicală.

T.

REVISTE

Cuget moldovenesc apare la Bălţi, sub direcţia d-lui Marc Văluţa. Revista apare lunar, editată de societatea culturală naţională „Gheorghe Enescu". Nu este o revistă de spe-

cialitate, care s'ar adresa unui număr restrâns de cititori; ci este o foaie de cultură generală, în care se desbat probleme diverse, interesând prin aceasta pe toţi dornicii a afla ceva nou din orice domeniu de activitatea spirituală omenească.

Astfel în numărul 3 citim articolul d-lui Teofil Mareş: *Urme de influenţă rusească în graiul moldovenesc din Basarabia. Tendinţe nouă de evoluţie.* Iar în Nr. 4 acelaş autor scrie un sugestiv articol: *Observaţii despre artă ca factor de cultură.*

In fiecare număr se găsesc traduceri din clasicii latini — Horaţiu, Marţial, etc. — făcute de d. Stroe Petrescu; versuri bine închegate semnate de Petru Stati, Eugen Vrânceanu, Gheorghe Dăianu. Schiţe şi amintiri semnate de Gheorghe Cârţu, Titus Viforeanu, D. Dimitriu-Negruş, Maria Seul, Simion Pribeagu. Deasemenea nu lipseşte folclorul basarabean. Sumarul revistei e complectat de cronici şi recenzii.

AL. D.

„Gândirea" publică în ultimul ei număr un interesant material beletristic în proză şi în versuri.

Desprindem din bogatul sumar al acestui număr frumoasa poezie a d-lui Radu Gyr, intitulată „Piaţa".

In snopi de suliţi frânte, sparanghelul se'mbină
Alături de salata în sdrenţe de scrobeală.
Sub cer, dorm castraveţii, ca guşterii'n lumină,
ard pătlăgele roşii cu carne senzuală,
S'au strâns cartofii'n dune, spanacul în ostrovuri,
morcovi de cărămidă visează solitari,
şi, printre verze triste'n albastre malacovuri,
pungi pline de cerneală pun vinetele mari.
Căruţele descarcă şalăii şi morunii,
crapi ca argintul negru, flacări verzui de peşti,
lângă plătici rotunde ca şoldurile lunii,
ştiuci fulgerând ca ţăndări de paloşe domneşti...
De după hala veche, incendiază piaţa,
arzând acoperişuri, tot soarele de jar.
Strein de forfoteala ce umple dimineaţa,
o haimana desculţă, cu pumnii'n buzunar,
visează'n uşa halii, sub şapca lui de pânză,
vagabondajuri triste pe cheiuri lungi de Mai,
palate... o bucată de carne sau de brânză..
ori fata care trece zâmbindu-i din tramvai.

t.

Colaboratorii revistei „Viaţa Basarabiei" sunt rugaţi să trimită materialul lor scris citeţ şi numai pe o parte.

Orele de lucru şi de primire la redacţia şi administraţia revistei „Viaţa Basarabiei" sunt: seara între 6-7.

Tipografia Băncii Centrale Coperative
Chişinău, Str. Principele Nicolae No. 25

CHEMARE.

„Viaţa Basarabiei" şi-a expus programul în primul ei număr. In cadrul acelui program înţelegem a fi plini de luare aminte faţă de manifestările scrisului românesc ale vlăstarelor născute şi crescute pe pământul Basarabiei şi care azi s'ar găsi altoite ori unde în cuprinsul României Mari. De aceia îndreptăm chemarea noastră către toţi aceştia, îndemnându-i să răspundă la ea.

Faptele bune, faptele de cultură, lucrările de ştiinţă şi scrisul măestrit ale basarabenilor vor găsi întotdeauna ecou şi adăpost în paginile revistei noastre.

Nu vom precupeţi nimic şi nu ne vom da în lături dela nici un sacrificiu, pentru a putea arăta colectivităţii româneşti de pretutindeni comorile sufleteşti ce zac încă nedeslănţuite în spiritul fraţilor dintre Prut şi Nistru.

Basarabia culturală încă nu s'a manifestat colectiv şi nu şi-a dat încă măsura puterilor ei. Incurajând pe tinerii ei scriitori şi dând posibilitate oamenilor ei de cultură să afirme aci posibilităţile intelectuale ale provinciei noastre, socotim că este pasul care duce la crearea unei atmosfere noui pe un tărâm pe care s'a lucrat până acum disparat şi fără ecou.

Chemăm deci pe fraţii noştri la lucru.

„V. B.".

Rugăm stăruitor pe prietenii şi abonaţii revistei să o dea spre cetire tuturor doritorilor, îndemnându-i să se aboneze.

La prima cerere, se va trimite oricui numerele apărute.

Rugăm adresa să fie dată exact, arătând şi oficiul poştal.

Administraţia revistei „V. B."

Abonamentul: 120 lei pe an; pentru autorităţi lei 500.

Preţul 15 lei

